

LUNDS UNIVERSITET

Socialhögskolan

SOL 614, Socialt arbete med barn och unga

Höstterminen 2006

Att komma ut

- en studie av hur unga vuxna har upplevt utvecklingen
till en homosexuell identitet

Författare: Malin Nilsson och Zeina Ramadan

Handledare: Lupita Svensson

Abstract

The purpose of this study was to explore experiences of the process of developing a homosexual identity during childhood. We wanted to examine the experiences, feelings and thoughts that young adults, identifying themselves as homosexuals, had growing up in Sweden.

For the study a qualitative method was used and nine interviews were made with young adults in the ages of 18 – 30. They answered our questions about their process of developing a homosexual identity, about their friends, family and school and about the society in general. We analysed the material from the interviews using the theory of the coming-out-process as presented by mainly Månsson and Hilde (1990).

The main result from the study was that there were some difficulties for our respondents to become aware of their homosexuality and reveal their homosexuality to others. Most of our respondents experienced anxiety and/or fear as they were becoming aware of their sexuality but did become conscious about their homosexuality and accepted it before turning 21 years old. Most of the respondents also revealed their homosexuality to friends and/or family before becoming 21 years of age. In most cases friends and family reacted well, although parents often were a bit shocked, but this soon gave way for acceptance.

Key words: homosexuality, development, coming out, identity, process.

Innehållsförteckning

Förord	3
1. Inledning	4
1.1 Problemformulering.....	4
1.2 Syfte.....	5
1.3 Frågeställningar.....	5
2. Metod och urval	5
2.1 Val av metod.....	5
2.2 Genomförande av intervjuerna.....	5
2.3 Urval.....	7
2.4 Reliabilitet.....	8
2.5 Validitet.....	8
2.6 Etiska överväganden.....	9
2.7 Databearbetning.....	9
2.8 Fortsatt framställning.....	10
3. Tidigare forskning	11
4. Teoretiska utgångspunkter	13
4.1 Begreppsdefinitioner.....	13
4.2 Komma-ut-processen.....	15
5. Resultatredovisning	19
5.1 Maria, 24 år.....	19
5.2 Anders, 18 år.....	21
5.3 Sara, 18 år.....	23
5.4 Emma, 23 år.....	25
5.5 Mikael, 19 år.....	26
5.6 Lena, 30 år.....	28
5.7 Lars, 27 år.....	30
5.8 Linda, 29 år.....	32
5.9 Karin, 23 år.....	33
6. Analys	35
6.1 Fas 1.....	35
6.1.1 Känslor av utanförskap, förvirring och rädsla.....	35
6.1.2 Avsaknad av homosexuella identifikationsobjekt.....	37
6.1.3 Heterosexualiteten som norm – heteronormativitet.....	39
6.2 Fas 2.....	40
6.2.1 En gryende acceptans.....	40

6.2.2 Utforskande och informationssökande.....	42
6.2.3 De första homosexuella kontakterna.....	44
6.3 Fas 3.....	44
6.3.1 Ökad medvetenhet och ansvarstagande.....	44
6.3.2 Dubbelliv.....	45
6.4 Fas 4.....	46
6.4.1 Att berätta för närstående.....	46
6.4.2 Skillnad mellan stad och landsbygd?	48
6.4.3 Integration.....	49
7. Slutdiskussion	50
7.1 Svar på frågeställningarna.....	50
7.2 Reflektioner.....	51
8. Källförteckning.....	53
8.1 Litteratur.....	53
8.2 Hemsidor på Internet.....	54
8.3 Rapporter på Internet.....	54
9. Bilagor.....	55
9.1 Introduktionsbrev.....	55
9.2 Intervjuguide.....	55
9.3 Intervjuteman.....	57

Förord

Först och främst vill vi tacka alla våra intervjupersoner, som så generöst och öppenhjärtigt delat med sig av sina upplevelser och som haft ett stort tålamod med våra intima frågor och vår okunnighet.

Vi vill även tacka ordföranden för Gaystudenterna i Lund och Malmö samt RFSL ungdom Malmö för all hjälp i samband med vår studie.

Vidare vill vi rikta ett stort tack till Julius Eliasson, som lagt ner tid och engagemang och som därmed hjälpte oss finna flera av våra intervjupersoner. Vi vill också tacka den person i vår bekantskapskrets som hjälpt oss hitta intervjupersoner.

Sist men inte minst vill vi tacka vår handledare Lupita Svensson, som har haft en orubbligt positiv inställning även om vi då och då varit uppgivna. Tack också till våra nära och kära som stått ut med att knappt se oss.

Lund i mars 2007

Zeina Ramadan och Malin Nilsson

1. Inledning

1.1 Problemformulering

Forskning visar att homosexuella barn och ungdomar är mer utsatta och har sämre förutsättningar än heterosexuella barn och ungdomar. Homosexuella ungdomar löper större risk att utsättas för våld och hot om våld samt drabbas i större utsträckning av psykisk ohälsa än heterosexuella ungdomar (Hanner, 2002). Homosexuella barn riskerar också att utsättas för våld från sina närmaste, dvs. sin egen familj. I rapporten *våld mot ungdomar på grund av sexuell läggning* (Knutagård & Nidsjö 2004) framkommer att homosexuella barn och ungdomar utsätts för hedersrelaterat våld av sina familjer p.g.a. sin sexuella läggning. Vidare påpekar Knutagård (2003) att det, trots den svenska lagstiftningen, kvarstår en struktur som i praktiken yttrar sig i homofientlighet. Denna homofientlighet i det svenska samhället utgör en viktig grund för att ungdomar som på grund av sin sexuella läggning utsätts för hedersrelaterat våld inte får den hjälp och det stöd som de borde få (Knutagård 2003).

Det är viktigt att professionella har ett barnperspektiv på HBT-ungdomar (homosexuella, bisexuella och transpersoner) vilket innebär att man ser tiden fram till 18 år som en del av livet med ett värde i sig och inte som förberedelse för det kommande vuxenlivet. Det gäller inte bara att försöka förstå ett barn utifrån ålder, kön, klass, etnisk tillhörighet och kulturell bakgrund. Man måste även se barns och ungdomars sexualitet om man ska kunna se dem i deras sammanhang. (Knutagård & Nidsjö 2004).

De flesta socionomer kommer någon gång under sitt yrkesliv i kontakt med barn eller ungdomar som har olika bekymmer. Några av dessa barn och ungdomar kommer att vara homosexuella. För att kunna hjälpa och stödja dessa individer är det viktigt att förstå deras livssituation i vilken bör inkluderas en förståelse av var i sin homosexuella identitetsutveckling de befinner sig. En svårighet som ungdomen kan möta i ett tidigt skede är att han/hon känner oro eller kanske rent av rädsla för att han/hon känner sexuell dragning till personer av samma kön. Om ungdomen saknar stöd i sitt naturliga nätverk är det viktigt att yrkesverksamma på exempelvis ungdomsmottagningar räcker ut en hjälpande hand. Ytterligare en svårighet som en homosexuell ungdom kan möta är känslan av osäkerhet på om han/hon ska berätta för sin omgivning att han/hon är homosexuell. Vad som kan vara förknippat med detta är konflikter med ungdomens föräldrar eller vänner som konfronteras med nyheten och som inte vet hur de ska förhålla sig till denna. Dessa problem kan leda till olika svårigheter för ungdomen och det är därför viktigt att i exempelvis utredningssammanhang försöka ta reda på om ungdomens sexuella läggning har samband

med hans/hennes situation/mående. För att som socionom kunna hjälpa dessa barn och ungdomar optimalt är det grundläggande att homosexuellas utsatthet diskuteras i socionomutbildningen så att blivande socionomer kan tillägna sig ett professionellt förhållningssätt gentemot dessa individer, vilket inte sker idag (www.homo.se, www.socialstyrelsen.se).

1.2 Syfte

Hur beskriver unga vuxna, uppvuxna i Sverige, i åldern 18-30 år, att deras utveckling till en homosexuell identitet har sett ut fram till de var 20 år eller fram till idag för de som är under 20 år.

1.3 Frågeställningar

1. Hur beskriver personerna förloppet när det gäller att *komma ut* för sig själv och hur upplevde dem det?
2. Hur beskriver personerna förloppet när det gäller att *komma ut* för andra och hur upplevde dem det?

2. Metod och urval

2.1 Val av metod

Holme och Solvang (1997) påpekar att syftet med studien ska styra valet av metod, där en kvalitativ metod är lämplig om man intresserar sig för det unika och strävar efter en större närhet till det som studeras. Eftersom vårt syfte med studien var att undersöka unga homosexuellas beskrivningar av deras utveckling till en homosexuell identitet, ansåg vi att en kvalitativ metod skulle passa bäst. Vi önskade få ta del av dessa personers tankar, känslor och funderingar kring hur det har varit/är. Enligt Kvale (1997) kan graden av struktur på intervjufrågorna variera från ordnade och organiserade frågor till tematiserade intervjuguider. Vi valde att tillämpa en halvstrukturerad intervjuguide med färdigformulerade frågor utan fasta svarsalternativ. Under intervjuernas gång ställde vi följdfrågor i syfte att ge intervjupersonerna möjlighet att utveckla sina tankar och funderingar. Vi gav även utrymme för intervjupersonens egen berättelse med anknytning till de frågor vi ställt.

2.2 Genomförande av intervjuerna

Perioden efter att vi hade valt ämne och skulle påbörja vårt sökande efter intervjupersoner präglades av både hopp och förtvivlan. Vi hade anat att vi skulle kunna stöta på svårigheter med att finna intervjupersoner och detta bekräftades ganska snart. Vi hade som utgångspunkt bestämt oss för att söka intervjupersoner via föreningar för homosexuella eller organisationer som driver deras intressen. Vi ansåg att detta var forskningsetiskt mest korrekt då vi tänkte att ämnet kan upplevas som mycket känsligt. Dessa organisationer skulle då kunna förmedla kontakt och endast intresserade behövde tala med oss direkt. Vi kontaktade därmed föreningen Gaystudenterna i Lund och Malmö samt RFSL:s avdelningar i Helsingborg och Malmö. På RFSL hänvisade man oss till RFSL Ungdom i Malmö. Både Gaystudenterna i Lund och Malmö och RFSL Ungdom Malmö hjälpte oss genom att maila ut vår förfrågan på deras mailinglistor till medlemmarna. Trots detta hörde inga intervjupersoner av sig och vi började därför fundera över kompletterande sätt att söka intervjupersoner. Vi mailade våra kurskamrater och frågade om de kände någon som uppfyllde våra kriterier och som ville ställa upp på intervju. Efter diskussion med vår handledare satte vi upp lappar med vår förfrågan på två anslagstavlor på två av Lunds Universitets institutioner. Av en tillfällighet träffade vi en person som kände några homosexuella personer och han/hon förmedlade kontakt mellan oss och de som var intresserade av att delta. Personen hjälpte oss även genom att han/hon annonserade vår förfrågan på QX, ett community (en mötesplats på Internet) för personer som är homosexuella, bisexuella, transsexuella eller queer. Ytterligare en person i vår bekantskapskrets kände ett par som vi kunde intervju. Vidare har vi använt oss av snöbollsprincipen som innebär att intervjupersoner tipsar om andra möjliga respondenter (Repstad 1999). Totalt kontaktade tio personer oss som var villiga att ställa upp på intervju. Parallellt med sökandet efter intervjupersoner sammanställde vi intervjuguiden och mailade därefter ut den till en person på Gaystudenterna i Lund och Malmö som hade erbjudit sig att läsa igenom och granska våra frågor. Vi kontaktade intervjupersonerna per telefon och fick en bekräftelse på att de kunde tänka sig att bli intervjuade. Vi skickade ut ett introduktionsbrev avseende bl.a. formen för intervjun, konfidentialitet, tystnadsplikt osv. samt ett dokument om vilka teman som skulle komma att beröras i intervjun. Syftet med detta dokument var att fungera som en förberedelse för personen så att han/hon i förväg skulle ha möjlighet att fundera lite kring de teman som intervjun skulle komma att behandla. Intervjuernas längd sträckte sig från 45 minuter till en och en halv timme, och samtliga intervjuer spelades in på band. Före inspelningen var vi noga med att säga att de kan avbryta intervjun när dem vill och ytterligare en gång informera om tystnadsplikt och konfidentialitet.

2.3 Urval

Som vi nämnt var det svårt att finna intervjupersoner till vår undersökning. Detta medförde att vi inte hade möjlighet att själva välja personer utan var hänvisade till de tio personer som vi dels fått kontakt med genom andra personers försorg, dels hade fått kontakt med genom att de läst vår förfrågan på en anslagstavla eller läst den på mail. Fyra personer fick vi kontakt med genom den kontaktperson som vi träffat av en slump. Två personer fick vi kontakt med genom personen i vår bekantskapskrets och de kände i sin tur en person som vi också kunde intervjua. De tre andra kontaktade oss efter att ha läst vår förfrågan på anslagstavla/mail. Vi gjorde således inget aktivt val utan intervjuade de som anmält intresse och uppfyllde de kriterier vi ställt. Vi ställde följande kriterier på intervjupersonerna: de skulle gå att nå för en personlig intervju med relativt kort framförhållning och utan alltför långt avstånd från våra hemstäder. Åldersmässigt satte vi till en början en övre gräns till 25 år, då vi önskade intervjua personer som är så nära sin barndom som möjligt eftersom vi ville undersöka utvecklingen av deras homosexuella identitet upp till och med 20 år. Vi tvingades dock att höja den övre åldersgränsen till 30 år för att kunna inkludera fler intervjupersoner då vi inte kunde finna tillräckligt många intervjupersoner som var mellan 18 och 25 år. Den nedre åldersgränsen satte vi alltså till 18 år (alla upp till 18 år barn) och detta av flera skäl. För det första så måste vi, för att kunna intervjua ett barn, ha dess vårdnadshavares samtycke och detta är inte möjligt att få om barnet inte berättat för sina föräldrar om sin läggning. Vidare är barn en känslig grupp och barn med en homosexuell läggning eller kanske rättare sagt funderingar kring en homosexuell läggning har kanske inte kommit så långt i sin identitetsutveckling och att vi ställer frågor skulle kunna väcka starka känslor och/eller skapa förvirring. Ytterligare ett urvalskriterium var att intervjupersonen skulle vara svensk i betydelsen att han/hon är född och uppvuxen i Sverige. Det åldersmässiga kriteriet uppfylldes genom att den yngsta intervjupersonen var 18 år och den äldsta var 30 år. Vidare är alla som ingår i undersökningen födda och uppvuxna i Sverige. Det faktum att rekryteringskedet omgärdades av svårigheter att finna intervjupersoner och därmed en risk att inte nå ett tillräckligt antal intervjupersoner gjorde att vi valde att även intervjua en dansk person bosatt i Sverige som vår bekant förmedlat kontakt till. Men vårt syfte gjorde det omöjligt för oss att ta med denna intervju i vår undersökning och vi använder oss således inte av detta material. Viktigt att poängtera i detta urvalssammanhang är att vi är väl medvetna om att de personer som valde att ställa upp på en intervju kan vara de som känner sig relativt trygga och säkra i sin egenskap av homosexuell och som inte värjer sig för en intervjusituation. Därmed finns också möjligheten att den bild som sammantaget tonar fram hade sett annorlunda ut vid ett

annat urval. I detta sammanhang vill vi nämna att de upplevelser, tankar och erfarenheter som framkommer i vårt material är betydande för just dessa personer. Det behöver med andra ord inte gälla för andra unga homosexuella.

2.4 Reliabilitet

Halvorsen (1992) beskriver att reliabilitet handlar om tillförlitligheten i en undersöknings mätningar där hög reliabilitet innebär att samma eller ungefärligen samma resultat kommer fram oavsett vem som utför undersökningen. Men vi menar att det i kvalitativa intervjuer kan vara svårare att pröva reliabiliteten än i kvantitativ metod. Intervjuerna sker i ett mellanmänniskt samspel där kön, ålder, personliga faktorer och etnisk bakgrund kan ha inflytande. Dessutom kan yttre omständigheter som platsen för intervjun påverka intervjupersonernas svar vilket skulle kunna innebära att vi inte hade fått identiska svar i en intervju med personerna vid ett annat tillfälle. Det vi får fram när vi intervjuar en person om sin uppväxt, dvs. något som redan är passerat, är alltid en konstruktion av det som har varit. Vi får inte fram en ”objektiv sanning” utan människan tolkar och minns skeenden olika och konstruerar sin unika berättelse utifrån det. Vi problematiserar inte denna berättelse utan ser det som en legitim representation av intervjupersonens verklighet. När det gäller databearbetning har vi transkriberat intervjuinspelningarna så noggrant som möjligt vilket enligt Silverman (2001) bidrar till att öka reliabiliteten. Genom en omsorgsfull transkribering kan man minska risken för efterkonstruktioner från intervjuarens sida av vad intervjupersonen har sagt. En annan sak som vi menar ökar reliabiliteten är att vi bad intervjupersonerna läsa igenom de utskrivna intervjuerna och lämna eventuella synpunkter och kommentarer till oss. Därmed har intervjupersonerna haft möjlighet att korrigera eventuella missförstånd även efter intervjun.

2.5 Validitet

Med validitet avses giltigheten eller relevansen i de frågor som ställts i förhållande till den problemställning som undersökningen utgår ifrån (Halvorsen 1992). Från början var vårt syfte att undersöka unga homosexuellas upplevelser och erfarenheter av att växa upp just i egenskap av homosexuella, vilket var ett mycket brett syfte. Vi hade i vår intervjuguide frågor kring hur det hade varit i flera olika avseenden t.ex. hur omgivningen reagerade när de fick veta att intervjupersonen är homosexuell samt hur detta påverkade intervjupersonen eftersom vi hade en tanke om att detta kanske påverkar individen i sin identitetsutveckling.

Huvudsakligen behandlade dock intervjuguiden processen dvs. hur intervjupersonerna beskriver utvecklingen av sin homosexuella identitet fram till och med året de fyllde 20 år. Av avgränsnings- och utrymmesskäl har vi dock varit tvungna att sälla bort de delar av intervjumaterialet som inte berör våra nuvarande frågeställningar direkt, således finns det frågor i intervjuguiden som man inte får svar på när man läser vår studie.

2.6 Etiska överväganden

En individs utveckling till en homosexuell identitet är ett känsligt ämne då ett av de mest privata områdena av en människas liv, sexualiteten, är föremål för diskussion. Ämnet är känsligt och risken är att den homosexuella personen känner sig kränkt och utpekad. Det finns även en hotbild mot dessa personer. Alltså fanns en risk att vi, genom vår undersökning kunde orsaka intervjupersonerna obehag eller i värsta fall t.o.m. fysisk skada, om vårt tillvägagångssätt hade varit ogenomtänkt. Vi har med andra ord fått vara mycket noggranna och tänka igenom hur intervjuerna ska gå till – val av plats, hur kontakt med intervjupersonerna ska tas osv. Vi har valt att inte intervjua ungdomar under 18 år, även om vi då hade fått mer relevant information om hur situationen är för unga homosexuella idag än vad vi får genom att intervjua personer över 18 år. Anledningen till detta är att vi då skulle ha varit tvungna att inhämta vårdnadshavarens samtycke, vilket vi naturligtvis inte skulle kunna göra om barnet inte kommit ut med sin homosexualitet för sina föräldrar. Vidare är barn (individer upp till 18 år) en känslig grupp. Ett barn som funderar kring sin sexualitet och kanske känner dragning till det egna könet har troligtvis inte kommit så långt i sin identitetsutveckling och våra frågor riskerar i ett sådant sammanhang väcka starka känslor hos barnet och kanske upplevas som förvirrande. En vuxen har generellt, tänker vi, kommit längre i sin process och kanske har hunnit reflektera över de saker vi frågar om och hunnit hantera sina upplevelser från sin uppväxt. Vi tänker oss att en vuxen i alla fall på ett mer genomtänkt plan kan avgöra om denne vill delta i undersökningen eller inte. Vi var medvetna om att flera av våra frågor kunde väcka obehagliga känslor hos intervjupersonerna och vi ville därför i största möjliga mån få till stånd en bra avslutning av intervjuerna, vi samtalade därför i de flesta fall allmänt en stund innan vi skildes åt. De inspelningar som gjordes vid intervjuerna kommer att raderas efter att uppsatsen har gått igenom examination.

2.7 Databearbetning

De inspelade intervjuerna transkriberades i sin helhet inklusive skratt, pauser och småord. Kvale (1997) påpekar att syftet med utskriften styr graden av detaljer vid transkribering. Han beskriver också att en viss redigering av intervjupersonernas uttalanden kan vara motiverad för att koncentrera meningen i det som sagts. Eftersom vi ville få så levande texter som möjligt och för att bättre minnas intervjuerna valde vi att skriva ut intervjuerna ordagrant. Vid citering i uppsatsen har vi dock ibland utelämnat vissa delar av det som personen sagt för att koncentrera meningen i det som sagts, men detta framgår av citatet. I analysarbetet gick vi tillväga på så sätt att vi efter transkriberingen läste igenom intervjuerna och delade in det utskrivna materialet i olika högar utifrån de teman som fanns i vår intervjuguide. Efter att ha läst igenom varje hög gjorde vi en ny högindelning och letade efter mönster i intervjupersonernas svar. Vi sökte efter gemensamma nämnare och härfter utkristalliserades en del gemensamma ämnen. Parallellt läste vi om olika teorier och hittade ganska snart teorin om komma-ut-processen som vi fastnade för och bestämde att vi skulle analysera vårt material utifrån då den beskrev en hel del av de företeelser vi funnit som var gemensamma i våra intervjuer. Slutligen tillämpade vi alltså teorin om komma-ut-processen på vårt eget material. Då vårt syfte var att undersöka unga personers beskrivningar av deras utveckling till en homosexuell identitet ansåg vi att det var lämpligt att beskriva varje intervjupersons berättelse i resultatavsnittet för att sedan analysera det tematiskt med hjälp av teorin om komma-ut-processen.

2.8 Fortsatt framställning

Nästa avsnitt, kapitel 3, behandlar tidigare svenska studier kring ämnet. Då det inte finns någon tidigare forskning om unga svenska homosexuellas identitetsutveckling fram till de har fyllt 20 år så har vi valt ut ett par studier som på olika sätt berör vår problemställning.

I kapitel 4 följer definitioner av några begrepp och ord som är återkommande i denna uppsats. Vidare redogör vi där för teorin om komma-ut-processen, som vi har använt i analysen av vårt material.

I kapitel 5 presenteras våra resultat. Då vi har fått in ett mycket omfattande material kommer vi bara presentera det som är av relevans för våra frågeställningar.

I kapitel 6 presenterar vi den analys vi har gjort på vårt resultat utifrån den valda teorin.

Kapitel 7 inleds med att vi besvarar våra frågeställningar. Sedan följer reflektioner och diskussion av några aspekter som vi har funnit intressanta under arbetets gång.

3. Tidigare forskning

I studien *Mellan hopp och förtvivlan* (Månsson & Hilte 1990) intervjuades 16 hiv-smittade homosexuella män om sin situation före hiv-beskedet, synen på kärlek och homosexualitet, hiv-testsituationen och livet därefter, stöd och hjälpinsatser, kunskaper om hiv och synen på aids. Månsson & Hilte (1990) beskriver de intervjuades vånda i samband med hiv-beskedet, chockreaktioner och bearbetningsprocesser. Som utgångspunkt för studien har de teorin om komma-ut-processen, vilket är samma teori som vi kommer att använda oss av i analysen av vårt material. De menar att teorin ger en god förståelse om vilka problem och kriser som kan uppstå för en person när denne ska skapa sin sexuella identitet och att den tydliggör hur hiv kan få olika innebörder beroende på var personen befinner sig i processen när han får beskedet. Denna process är en av de saker som skiljer homosexuella med hiv/aids från personer med någon annan livshotande sjukdom och individens hantering av den processen har en avgörande betydelse för i vilken grad han kan försonas med sin sjukdom.

Att få beskedet att man är smittad med hiv utlöser ofta en krisreaktion hos personen. Månsson och Hilte delar upp krisens förlopp i två faser: den akuta krisfasen och anpassningsfasen. I den akuta krisfasen står individen inför att förhålla sig till beskedet om hiv på ett känslomässigt och kunskapsmässigt plan. Den kännetecknas av starka känslor av skam och självförakt och väcker gamla konflikter och problem hos individen som denne inte löst tidigare avseende den egna homosexuella identitetsutvecklingen.

I den andra fasen, anpassningsfasen, kan individen börja anpassa sig till tillvaron som hiv-positiv och börja bearbeta sin psykiska smärta över sjukdomen. I anpassningsfasen har individens hantering av sin komma-ut-process en ännu större betydelse än i den akuta fasen. Sjukdomens faktiska begränsningar och den betydelse den tillmäts socialt spelar fortfarande en viktig roll för individens upplevelse av sjukdomen. Men särskilt stort inflytande över fasens fortlöpande har människans sociala nätverk, deras sociala stöd samt deras egna förhållningssätt till sin homosexualitet. Kvalitén på ovanstående tre faktorer är ofta direkt avhängigt hur individen har hanterat sin komma-ut-process och vilket stadium av processen som personen befinner sig i (Månsson & Hilte 1990).

En annan studie som vi tagit del av är Knutagårds och Nidsjös (2004) *Hedersrelaterat våld mot ungdomar på grund av sexuell läggning* som genomförts på uppdrag av Länsstyrelsen i Skåne län. Fokus i rapporten ligger på risken för och förekomsten av hedersrelaterat våld och undersökningsgruppen utgörs av ungdomar mellan 13 och 25 år. Författarna beskriver att hedersrelaterat våld p.g.a. sexuell läggning förekommer i familjer där det finns en

heteronormativ hederskodex, som kräver våld för att återföra medlemmar till denna eller för att exkludera dem. Undersökningen visar att det finns familjer i Sverige som oavsett religion, etnisk eller kulturell bakgrund kränker, förföljer, trakasserar, hotar och/eller fysiskt misshandlar sina barn på grund av deras sexuella läggning. Studien visar på en variation av ungdomar som vanligtvis inte förknippas med hedersrelaterat våld, till exempel funktionshindrade och adopterade. Författarna beskriver hur det gick till när ungdomarna kom ut för föräldrarna samt föräldrarnas reaktioner på ungdomens homo- eller bisexualitet. Det handlar om att familjen känner så stor skam över sitt barns sexualitet att de tar till fysiskt och psykiskt våld. Ungdomarna mår dåligt, vissa mår så dåligt att de försöker ta sitt eget liv. Ungdomarnas utsatthet är osynlig i skolan, inom socialtjänsten, på ungdomsmottagningar och hos polisen. Flera av ungdomarna i rapporten berättar att de inte fått den hjälp och det stöd de behövt av yrkesverksamma. Knutagård & Nidsjö (2004) menar att detta har att göra med att yrkesverksamma har bristfällig kunskap om sexualitet, ungdomars sexuella utveckling och situationen för homo- och bisexuella ungdomar.

I sin studie tar Knutagård & Nidsjö (2004) upp betydelsen av Internet och HBT-communityn för dessa ungdomar. För ungdomarna utgör Internet och dess community en viktig del för utvecklingen av identiteten. Ibland är det den enda arenan att nå kunskap om sin läggning och få kontakt med andra i HBT-världen. Om denna möjlighet begränsas hamnar ungdomarna i en än mer utsatt och isolerad position. Samtidigt finns det en reell fara med Internet, dels att utlämna sig själv för mycket, dels att bli utnyttjad på olika sätt.

Hans Hanner (2002) har undersökt psykisk hälsa och ohälsa hos ungdomar 16–24 år som attraheras av personer av sitt eget kön. Undersökningen visar att dessa ungdomar löper större risk för att utsättas för våld och hot om våld, att de i större utsträckning mår psykiskt dåligt och att de oftare försöker ta sitt liv än heterosexuella ungdomar. Undersökningen visar också att ju yngre ungdomen är när han/hon kommer ut desto större är risken att han/hon utsätts för mobbning och trakasserier (Hanner 2002). En orsak till att homosexuella ungdomar mår sämre än heterosexuella är menar Hanner (2002) att vi lever i ett heteronormativt samhälle. Att vara heterosexuell och att etablera ett heterosexuellt förhållande är normen och annan sexualitet betraktas som avvikande. Heterosexuellt beteende uppmuntras, bl.a. genom att man tigger om icke-heterosexualitet och även genom nedlåtande kommentarer om icke-heterosexuella. Trots en större sexuell frihet är homosexualitet fortfarande ett känsligt ämne som man håller för sig själv. Det är därför svårt för ungdomar som dras till det egna könet att ge uttryck för sina känslor. Det är mer komplicerat att skapa en homosexuell identitet i brist på förebilder. De flesta av dagens ungdomar har växt upp med heterosexualiteten som norm

och har internaliserat denna, vilket kan leda till att ungdomen mår psykiskt dåligt p.g.a. att inte kunna uppfylla samhällets norm och förväntningar (ibid.).

En annan orsak till att homosexuella ungdomar mår psykiskt sämre än heterosexuella är, enligt Hanner (2002), att de förstnämnda har bristande kamratrelationer. Enligt Hanner (2002) kan det bero på att det varit svårt för dem att hitta vänner, då de alltid känt sig annorlunda och inte kunnat känna tillhörighet någonstans. Speciellt under ungdomsåren kan bristande kompisrelationer vara ett problem, eftersom kompisrelationernas betydelse växer under denna period. Kompisarna är inte enbart de som man har roligt tillsammans med, utan vänskretsen är även det forum där ungdomar kan prata om saker som de inte vill berätta för föräldrarna och där kan de också få stöd i krissituationer. Om homosexuella ungdomar saknar nära vänner har de inte möjlighet att få detta stöd och kan uppleva ensamhet. Hanners (2002) undersökning visar att det oftast är en nära vän som blir den första som den homosexuelle ungdomen kommer ut för. Att sakna en sådan vän kan alltså försvåra komma-ut-processen (i den del som handlar om att komma ut för andra, vårt tillägg) och att inte kunna berätta för någon upplevs som outhärdligt. Det händer sällan att ungdomar berättar först för sina föräldrar om sin läggning innan de pratar med någon annan om det (ibid.).

Undersökningen visar även att pojkar först kommer ut genom handling för att sedan forma sin identitet. Flickor kommer ut genom att först forma sin identitet genom samtal med andra, för att sedan handla (ibid.).

4. Teoretiska utgångspunkter

4.1 Begreppsdefinitioner

I vår uppsats kommer vi att använda oss av följande begrepp: *homosexuell*, *komma ut*, *identitet*, *identitetsutveckling* samt *heteronormativitet*. Nedan följer en definition av dessa.

Homosexualitet och homosexuell läggning definieras enligt NE (www.ne.se) som känslomässig och sexuell dragning till personer av det egna könet. I denna uppsats är dock definitionen en annan. Här avser vi med *homosexuell* en individ som identifierar sig själv som homosexuell. Med andra ord behöver de inte ha eller ha haft kontakt eller relationer med andra homosexuella. De kan också ha eller ha haft sexuella relationer med det motsatta könet.

Begreppet *komma ut* använder vi i två avseenden, när personen erkänner för sig själv att han/hon är homosexuell samt som benämning för när en homosexuell person berättar om eller visar sin läggning för andra (Nilsson Schönnesson och Brattberg 1987).

Begreppet *Identitet*: Adolescensen är ett begrepp för att beskriva övergången från barndomen till vuxenlivet (Daniel m.fl., 1999). Under denna period försöker individen finna svar på frågor som: Vem är jag? Vilka värderingar har jag? Vilken livsstil vill jag leva efter? Och vilken sexuell läggning har jag? Personen funderar också mycket kring framtiden. Identitet har att göra med ”överensstämmelse”, att vara samma person från dag till dag (Stier 2003). Enligt Stier (2003) handlar identitet om att befinna sig ”i vardande” och att möta de utmaningar som man ställs inför. Han påpekar att varje individs identitet påverkas och ska förstås det specifika samhällets kontext, den sociala och kulturella omgivningen, livs- och utvecklingskriser samt livserfarenheter. Det finns dock ingen entydig definition av begreppet och ingen gängse uppfattning om vad identitet är. Stier (2003) liknar det vid en duk som från början är vit men där individen målar ett porträtt av vem och vad han/hon är. Detta sker med hjälp av olika penslar, pennor och färger och kan vara ett livslångt projekt (Stier 2003).

Identitetsutveckling: Erik Homburger Erikson är en av de främsta företrädarna när det gäller identitetsforskning. Erikson delar in människans liv i åtta utvecklingsstadier. I varje stadium ställs vi inför en speciell utvecklingsuppgift, en normativ kris som människan måste hantera på ett bra sätt för att en sund utveckling ska vara möjlig. Krisen kan beskrivas som ett samspel mellan två motsatser. I adolescensen är dessa motsatser identitet kontra rollsförvirring. De ungas livssyn och upplevelsernas karaktär förändras väsentligt (Eysenck, 2000). Erikson hade ett holistiskt synsätt, vilket innebär att han ansåg att människans personlighet och hennes identitet utvecklas i ett nära och nödvändigt samspel mellan biologiska, mentala och sociala processer. Erikson menar alltså att både kroppsliga och psykiska förändringar hos individen påverkar identitetsutvecklingen. Han understryker också betydelsen av våra sociala relationer för identitetsutvecklingen (Stier 2003).

Under ungdomsåren är vänskapsrelationerna särskilt betydelsefulla. Det är nu i ungdomsgruppen som könsrollerna formas. Att vara man eller kvinna innebär mer än de biologiska skillnaderna. Vi har olika roller som är förknippade med vårt kön beroende på vilket samhälle vi lever i. Utvecklingen av könsrollerna påverkas starkt av föräldrarnas och samhällets förväntningar på ungdomen, men även av föräldrarnas sätt att vara som förebilder (Stier 2003). Behovet av uppmärksamhet, acceptans och bekräftelse leder till att vi anpassar oss och försöker leva upp till omgivningens förväntningar. På samma sätt anpassar sig den unge till ungdomsgruppens förväntningar och härmar de andras beteende för att inte betraktas som avvikare. En kille kan exempelvis vara tillsammans med en tjej fast han egentligen attraheras av killar, dels för att alla andra killar i gruppen är det, dels för att inte avvika från de normer som råder i gruppen (Koch, 1992).

En viktig aspekt är utvecklingen av den sexuella identiteten. Med sexuell identitet respektive sexualidentitet menas vår sexuella orientering utifrån de kulturellt konstruerade kategorierna heterosexualitet, bisexualitet och homosexualitet. Den handlar inte enbart om vem man attraheras av utan även om hur man hanterar denna attraktion (Stier 2003). Under tonårstiden börjar ungdomen utforska både sin egen och andras kroppar. Individen börjar nu fundera på vem han/hon attraheras av och upptäcker sin sexualitet. I bästa fall utgör ungdomsgruppen för den homosexuelle en ”fristad”, en plats där han/hon kan få stöd från sina vänner, men i värsta fall kan ungdomen känna sig avvikande, förlora sin tillhörighet eller kanske känna sig tvungen att tränga bort sina känslor. Ungdomsgruppens attityd till sexualitet präglar i hög grad utvecklingen av den sexuella identiteten hos den unge (Erling & Hwang, 2001).

Heteronormativitet är att heterosexualitet är normen i samhället, det är detta som är normalt och annan sexualitet betraktas som avvikande. Dess starkaste påverkan sker inte genom ett aktivt nedvärderande av homosexualitet utan genom att skapa en tystnad kring icke-heterosexualitet, vilket gör att den homosexuella livsformen blir frånvarande socialt. I och med heteronormativiteten uppstår ett behov för personer som inte upplever sig vara heterosexuella att aktivt förvärva en annan identitet än den heterosexuella, t.ex. en homosexuell sådan. Detta då homosexuella inte mår bra av att leva som heterosexuella, enligt Hanner (2002). Men i ett heteronormativt samhälle internaliserar alla att heterosexualiteten är det normala p.g.a. att alla förväntas vara heterosexuella samt att det råder en brist på homosexuella förebilder. Detta gör att det blir svårt för en individ att ge uttryck för homo- eller bisexuella känslor och skapa sig en homo- eller bisexuell identitet (Hanner 2002).

4.2 Komma-ut-processen

Teorin om komma-ut-processen (Coming-out process) har i sina grundtankar stora likheter med ovan nämnda Erik Homburger Eriksons teori om identitetsutvecklingen (Månsson & Hilte 1990).

Komma-ut-processen handlar om vägen från de första aningarna om att man har en icke-heterosexuell läggning till en välintegrerad homosexuell identitet (Hanner 2002). Komma-ut-processen sker i ett samspel mellan individen och hans/hennes omgivning (Hanner 2002) och tar olika lång tid för olika personer (Nilsson Schönnesson och Brattberg 1987). Alla individer fullföljer inte varje fas i processen, olika personer går i olika takt genom faserna och individen kan också gå tillbaka till en tidigare fas (Månsson & Hilte 1990). Det finns ingen bestämd turordning för hur en person ska gå igenom faserna (Hanner 2002). Alltså är syftet med teorin

inte att beskriva en ideal väg för utvecklingen utan att utgöra ett redskap för att förstå dynamiken och de kritiska punkterna i processen. Teorin finns i flera olika versioner men grundtankarna är desamma (Månsson & Hilte 1990).

Vi kommer att använda Månssons & Hiltes (1990) presentation av teorin som utgångspunkt. Därutöver kommer vår framställning att kompletteras med Hanners (2002), Nilsson Schönnessons och Brattbergs (1987), och Bohmans (1995) olika presentationer av teorin. Vi har gjort vissa tillägg i fas 1 när det gäller heteronormativitet, som kommer från Hanner (2002).

Fas 1: I början av denna fas har individen först vaga och sedan alltmer tydliga känslor av att vara annorlunda, skilja sig från mängden och stå utanför. Känslorna kan komma mycket tidigt, redan i barndomen, men eftersom individen inte är klart medveten om att det handlar om sexuella känslor riktade mot det egna könet, kan hon/han inte förstå eller beskriva vad som är ”fel” (Månsson & Hilte 1990). Under pubertetsåren blir en känsla av att vara annorlunda och stå utanför mer och mer medveten (Månsson & Hilte 1990) och ungdomen blir förvirrad och mer eller mindre rädd (Hanner 2002). Om rädslan är liten så kan individen ge sig själv utrymme att utforska homosexuella känslor och tankar (ibid.). Men om rädslan är stor hos personen kan han/hon försöka tränga bort homosexuella känslor, se sig som hetero- eller bisexuell, se sig själv och andra homosexuella som perversa, omoraliska eller mindervärdiga, ha depressiva tendenser eller vara självmordsbenägen. Den homosexuelles situation förvärras av att han/hon sällan har någon att prata med om sin förvirring, sina känslor och tankar (Bohman 1995). De flesta håller funderingarna för sig själva och försöker lösa det på egen hand och kan känna sig väldigt ensamma (Hanner 2002) (detta första stycke är vad vi kommer att kalla ”känslor av utanförskap, förvirring och rädsla” i analysavsnittet).

En sak som gör situationen svår för ungdomen är att det saknas homosexuella identifikationsobjekt i ett samhälle där alla institutioner utgår från heterosexualiteten som norm (Nilsson Schönnesson & Brattberg 1987). Heteronormativiteten gör homosexualiteten nästan osynlig och effekten blir att den homosexuella livsformen blir väldigt frånvarande socialt (Hanner 2002). Avsaknaden av identifikationsobjekt för dessa ungdomar gör att det blir svårt för en person som känner att han/hon är homosexuell att berätta för andra (Månsson och Hilte 1990). Vidare blir det svårt för ungdomen att bli medveten om sin homosexuella identitet (Hanner 2002). Nilsson Schönnesson & Brattberg (1987) menar att de unga människor som börjar inse att de dras till personer av samma kön behöver vuxna identifikationsmodeller, eftersom de växer upp i heterosexuella familjer och där omges av heterosexuella rollmodeller (Nilsson och Schönnesson 1987). Avgörande för individen är hur

pass heteronormativ uppväxtmiljön och uppväxtfamiljen är. Komma-ut-processen är direkt avhängig heteronormativiteten i samhället och ju mer heteronormativt samhället är desto svårare blir det att komma ut för individen. Olsson och Schild Tillberg (1996) menar att svenska folket varken respekterar eller accepterar homosexualitet (Olsson och Schild Tillberg 1996 refererad i Hanner 2002). Hanner menar att homosexuella är stigmatiserade i Sverige idag (Hanner 2002) (ovanstående stycke kommer vi att dela i två delar och kalla "Avsaknad av homosexuella identifikationsobjekt" respektive "Heterosexualitetens som norm - heteronormativitet" i analyskapitlet).

Fas 2: Här börjar personen att sluta undertrycka sina känslor och accepterar gradvis för sig själv att hon/han är homosexuell (Tillberg 2001, refererad hos Hanner 2002) (denna första del av fas 2 kommer vi att kalla "En gryende acceptans" i analyskapitlet).

Månsson & Hilde (1990) kallar den andra fasen för experiment- eller utforskningsfasen, under vilken den homosexuelle försöker få tillgång till så mycket information och kunskap som möjligt om homosexualitet. I denna fas står individen inför viktiga utvecklingsuppgifter. Det gäller att skaffa sig en social kompetens, att lära sig var och hur man träffar likasinnade. Den homosexuelle ska nu utveckla en sexuell kompetens, utforska olika sexuella möjligheter och lära sig vilka platser som finns för sexuella möten, klubbar, diskotek etc. (ovanstående stycke kallar vi "Utforskande och informationssökande" i analysavsnittet).

De första homosexuella kontakterna är av stor betydelse och kan ibland vara helt avgörande för den fortsatta processen (Månsson & Hilde 1990). Det första homosexuella mötet innebär att hon/han har tagit första steget i sin process att komma ut inför andra. Men den homosexuelle kan också välja att förneka upplevelsen. Vissa personer fortsätter att ha homosexuella kontakter då och då utan att för den skull gå vidare i komma-ut-processen (Nilsson Schönnesson och Brattberg 1987) (ovanstående avsnitt kommer vi att kalla "De första homosexuella kontakterna" i analyskapitlet).

Fas 3: I denna fas har individen en högre grad av medvetenhet om sin sexuella läggning och att han tar egna initiativ samt ett större ansvar för de egna behoven. Detta kan bl.a. innebära ett aktivt och medvetet kontaktsökande bland andra homosexuella (Månsson & Hilde 1990). Individen lär nu känna ett flertal andra homosexuella och etablerar vänskapliga, inte nödvändigtvis sexuella relationer. En utvecklingsuppgift kan vara att pröva möjligheterna till ett homosexuellt parförhållande (Månsson & Hilde 1990) (ovanstående stycke kallar vi i analyskapitlet "Ökad medvetenhet och ansvarstagande").

Nilsson Schönnesson och Brattberg (1987) menar att många homosexuella delar sitt liv i två sociala sfärer, en "privat", där individen är öppet homosexuell bland likasinnade och en

”social” där han/hon lever sitt övriga liv, arbetar, håller kontakt med släkt och vänner osv. Detta dubbellivmönster finns ofta bland homosexuella, och de människor de har kontakt med kan indelas i de som vet och de som inte vet (ovanstående stycke kallar vi ”Dubbelliv” i analysavsnittet).

Fas 4: Nu berättar individen för fler och om personen tidigare inte har berättat för heterosexuella så är det nästa steg. Ju mer närstående, desto mer betydelsefull är den andres reaktion på att ha fått veta och de viktigaste är föräldrarna. En ung individ behöver kontinuerlig självbekräftelse från signifikanta andra i sin omgivning. Reaktionerna från de närstående varierar och kriser i familjen är vanliga. Efter något år har flertalet homosexuella ett gott stöd från sin familj, om än inte full acceptans (Månsson & Hilde 1990). I de flesta fall för det familjemedlemmarna närmare varandra när hemligheten avslöjats (Hanner 2002) (i analyskapitlet kallar vi ovanstående avsnitt ”Att berätta för närstående”).

Många upplever dock att förutsättningarna är bättre för att kunna gå vidare i processen om man bryter upp och flyttar, gärna till en större stad (Månsson & Hilde 1990) där anonymiteten samt chansen att andra homosexuella är större. I en ny miljö kan man lättare börja på nytt och utvecklas efter sina egna förutsättningar (Nilsson Schönnesson & Brattberg 1987) (ovanstående avsnitt kommer vi att benämna ”Skillnad mellan stad och landsbygd?” i analysdelen).

Coleman beskriver ytterligare ett stadium, det femte: ”Integrationsfasen” (Månsson & Hilde 1990). Nu integrerar individen sin homosexualitet fullt ut i sin identitet så att personen är tillfreds med sig själv i de olika situationer som uppstår i livet (Cass 1984, refererad i Hanner 2002). Individen håller på att skapa en slags balans mellan sin sociala och personliga identitet - det man känner att man är i sitt innersta vågar man också stå för utåt (Coleman 1982, refererad i Månsson & Hilde 1990). Personen utvecklar en livsstil, där denne inte döljer sin läggning och därmed blir berättandet en icke-fråga. Den unge börjar se sig själv som människa först och främst och ser homosexualiteten som endast en del av vem de är (Cass 1984, refererad i Hanner 2002) (i analysavsnittet kallar vi ovanstående avsnitt ”Integration”).

Denna fas blir egentligen aldrig avslutad, det är en ständigt pågående process. Nya känslor om den egna personen kommer att fortsätta att dyka upp och personen kommer att ingå i nya sociala nätverk och relationer. Individen fortsätter att möta nya utvecklingsuppgifter, varav flera hänger samman med andra pågående förändringar och kriser i livscykeln, t ex sådana som har med åldern, yrkeskarriären och kroppsliga förändringar att göra. Månsson & Hilde (1990) menar att även om individen lyckas komma långt i sin process så finns rädslan och osäkerheten kvar ”någonstans i djupet” (Coleman 1982, refererad i Månsson & Hilde 1990).

5. Resultatredovisning

I följande avsnitt presenteras våra resultat i form av korta resuméer av intervjupersonernas berättelser om sin utveckling till en homosexuell identitet, som presenteras person för person.

5.1 Maria, 24 år

Första gången funderingar kring homosexualitet kom upp för Maria var på högstadiet, då hon blev intresserad av en kompis, men då förträngde hon det hela: *”jag kommer ihåg att jag tänkte väldigt tydligt ’är du kär i henne, nej, du är inte sån’ och sedan så bara locket på”*. Senare på högstadiet fick de besök från RFSL, men Maria kunde inte identifiera sig med dem eftersom de som kom och berättade om sin homosexualitet var medelålders och hade en helt annan livssituation.

Under hela högstadietiden lade Maria ner mycket tid på sina studier, var mycket hemma och tittade på TV och var nöjd med det. Hon tänker nu i efterhand att detta kanske var ett sätt hålla funderingarna om homosexualitet borta, genom att vara upptagen med något annat. På högstadiet var det en negativ, förminskande jargong till homosexualitet och Maria tror att det var mycket det som gjorde att hon inte kunde ta till sig sin egen homosexualitet då.

Det dröjde till gymnasiet innan Maria började fundera på sin läggning igen. I tredje ring fick klassen ett besök från RFSL av en tjej som Maria kunde identifiera sig med. Det gjorde att hon kände: *”jaha ok, det är inte så himla farligt, man dör inte’ och då vågade jag liksom tänka att: ’ja ok, jag är nog såhär”*. Senare blev hon god väninna med en tjej som var öppet lesbisk som hade en flickvän och då blev det tydligt för Maria att det faktiskt går att vara lesbisk. Maria tänkte först att hon var bisexuell och ganska snart förstod hon att hon var homosexuell. Anledningen till att hon funderade över bisexualitet var mest att hon då var hon tillsammans med en kille och inte riktigt kunde förstå varför hon var det om hon var homosexuell. I efterhand har hon kommit på att hon redan någon månad in i förhållandet kände att hon inte var så intresserad av pojkvännen men hon blev ändå kvar. Eftersom det var det första förhållande Maria haft och att hon skulle bryta det samtidigt som hon funderade över sin läggning så var det hela förvirrande, jobbigt och väldigt svårt. Vidare blev hon kär i sin lesbiska tjejkompis under samma tid, vilket gjorde att Maria fick ännu mer att tänka på. Maria kom då ut för första gången som bisexuell för hennes närmsta väninna, som kände till den lesbiska tjejen Maria kände. Det var inte svårt att berätta för henne eftersom Maria pratade under den tiden mycket med henne och väninnan hade en öppen attityd.

Maria och hennes väninna blev sedan ett par. Det var inte förrän då som Maria på allvar tog det till sig att hon var bisexuell: ”*jaha, ok, det är så här det är*”.

Ganska snart efter att Maria hade berättat för sin väninna berättade hon att hon var bisexuell för sin pappa och hans fru, då hon kände sig tvungen när de ställde henne mot väggen och frågade vad det var som var på gång när Maria ringde och grät efter ett bråk med pojkvännen. Pappans fru, som Maria berättade det för på telefonen, replikerade bara ”*jaha, skulle jag vara chockad nu?*”. Maria berättar att det var ganska skönt att det kom plötsligt, för då behövde Maria inte tänka på hur hon skulle säga det.

Maria hade tänkt vänta med att berätta för sin mamma ett tag, men sedan ringde hennes mamma en gång när Maria var på RFSL. Då visste Maria att hennes mamma skulle undra varför hon inte hade svarat i telefon och hon kände det som att hon skulle förstå allt. Mamman bjöd ut henne på middag helgen därefter och då upplevde Maria att hon var tvungen att berätta det för mamman. Hon var jättenervös, så nervös att hon fick näsblod och nästan grät på restaurangens toalett innan middagen. Hon visste inte riktigt hur hennes mamma skulle reagera, men hon trodde att hon skulle ta det ganska dåligt. När mamman sedan vid middagen frågade henne hur det var med pojkvännen så sa Maria att han hade lite problem med att hon var bi (bisexuell, vårt tillägg). Då svarade hennes mamma att ”*jaha, men det kan han ju inte göra någonting åt*” och sedan var det inte mer med det. Maria har i efterhand frågat hennes mamma om hon visste om att hon var intresserad av tjejer, men mamman svarade då att hon kunde ju ha sagt något mycket värre och att det inte var så mycket att reagera på.

Maria har även berättat för sina tre småsyskon. De två yngsta berättade hon inte för förrän hon blev ihop med en tjej. Hennes lillasyster som då var 10 år blev väldigt ledsen och förstod inte alls, hon visste inte hur hon skulle reagera och hur hon skulle göra och det tog lite tid. Men Maria och lillasystern har pratat mycket om det och de är nu närmare varandra än vad de var. De andra syskonen tog det bra och hennes relationer med dem har inte förändrats p.g.a. det. Det är inga andra relationer som Maria känner har påverkats direkt, mer än att hon kom ännu närmre hennes väninna som hon berättade för först.

Maria fick väldigt bra reaktioner från nästan alla i hennes omgivning och det var ingen som sa något negativt.

När Maria var 18 år kom hon fram till att hon inte var intresserad av killar alls. Hon känner att det hade varit skönt om hon hade vetat det direkt, då hon kände det som att omgivningen fått en del av informationen, men inte allt. Det var ingenting som var svårt att berätta, hon gjorde det på ett avslappnat sätt när det var läge för det. Hon tror inte att det var någonting som gjorde någon skillnad för hennes omgivning.

När Maria var 17-18 år trodde hon i hemlighet för sig själv att hennes homosexualitet skulle gå över, men hon vågade inte säga något eftersom hon då hade vänner som också var homosexuella. I samma veva flyttade Maria till Paris och där träffade hon äldre lesbiska, vilket gjorde att hon insåg att: *”det här är ingenting som måste gå över tills jag fyller 30, utan att det är ok även när man är gammal”*. Anledningen till att hon trodde det skulle gå över var att hon bara hade vuxna som levde i heterosexuella förhållanden kring sig innan och att det gjorde att hon tänkte att heterosexualitet är en del av att bli vuxen. Om Maria inte hade flyttat till Paris och på så sätt fått de vuxna förebilderna tror hon att det kunde ha försenat hennes process med kanske fem år. I Paris var Maria med i en organisation för homosexuella (liknande RFSL ungdom, vårt tillägg) och där fick hon fler förebilder genom de vänner hon träffade där.

I 20-års åldern träffade Maria sin nuvarande fru och de förlovade sig. Då var Maria säker i sin sexuella identitet, hon hade slutat att ifrågasätta sin läggning och tänkte att: *”nu får det vara så”*.

Maria tror att heteronormen kan ha en hel del med att hon var ihop med en kille under ett år på gymnasiet: *”jag tror ju att det var det som gjorde att jag tänkte att jag är inte så intresserad av honom men det är nog kanske så det ska se ut”*. Vidare säger hon om heteronormen: *”det har självklart påverkat hur hela processen sett ut, det inget man kommer ifrån”*.

Maria upplevde hennes uppväxtort på landet som ett fördomsfullt ställe. När hon började gymnasiet kom hon till en större stad *”där det liksom inte var det här lantliga”*.

5.2 Anders, 18 år

Anders berättar att startpunkten för honom var vid 13-års åldern. Det var då under puberteten som han började fundera kring sin sexuella läggning. Han tittade på tjejer men mest på killar. Anders fick förklarar för sig att det är normalt att titta på personer av samma kön, att det är en fas man går igenom och att det kommer att gå över. Anders berättar att det var jobbigt att tänka att han kanske inte var som alla andra i klassen. Han blev ofta kallad bög och det var mycket det som gjorde att han började fundera över om han var homosexuell. Anders gick länge och funderade kring hur det skulle vara att ha sex med en kille. *”Så det liksom dröjde ju väldigt länge innan jag vågade ta det steget för jag gick länge och vändades (...) jag gick liksom och försökte fantisera om hur det skulle vara att ha sex med en kille och då äcklades jag av den bilden själv. Jag kunde inte se mig själv göra det, för jag tyckte att det var obehagligt. Det var inte det naturliga”*

Han blev till slut så nyfiken att han sökte sig till ett community för HBT-personer. Där han träffade en kille med vilken han kunde diskutera sina funderingar. Det var den kille som han senare debuterade homosexuellt med. Debuten väckte mycket tankar hos Anders: *”Han och jag, vi pratade mycket efter det (...) Han hjälpte mig väldigt mycket med att komma underfund med vem jag var (...) det hade jag alltid trott att jag visste (...) När jag (...) hade haft sex med den här killen så ställdes allting på kant... för då förlorade jag lite den uppfattningen jag hade om mig själv (...) och blev lite smått förtvivlad för det är ju 16 års identitet som jag trodde att jag hade”*. Att ha sex med den killen kändes ändå rätt för Anders. Men han hade även sex med tjejer och det kändes också rätt, så då tänkte han att han kanske var bisexuell. Anders menar dock att tanken att han var bisexuell var ett sätt för honom att göra övergången till homosexualitet mjukare.

Anders tappade sedan kontakten med killen han debuterade med och då kände han det som att han tappade bort sig själv lite, eftersom han inte kände någon annan homosexuell och han inte hade någon annan att prata med om detta. Han visste inte var man kunde träffa andra homosexuella, förutom på det community han kände till men han tänkte att Internet var ett lite farligt sätt att träffa andra.

Senare berättar Anders för första gången att han är homosexuell för sin storasyster när han var 17 år. Anledningen till att han berättade för henne först var att det var henne han hade störst förtroende för. Hon tog det hela väldigt bra och accepterade det med en gång. Sedan dröjde det länge innan Anders berättade för någon annan. Vid det tillfället samlade han sina två bästa vänner till ett möte. De reagerade båda mycket positivt – vännen var glad att Anders hade hittat sig själv och väninnan tyckte det var jättekul att få en kille att tala om killar med. Sedan så berättade Anders relativt odramatiskt för hans andra vänner. Idag stöttar alla Anders vänner honom i hans sexuella identitet och försvarar honom om det är någon som t.ex. fäller negativa kommentarer.

När Anders började i 2:an på gymnasiet så kom han i kontakt med en kille som också var homosexuell och de blev genast mycket goda vänner. Den nya vännen drog med honom ut i gay-världen (*”gay”* är en engelsk benämning på homosexuella, www.ne.se) där Anders träffade väldigt många andra homosexuella som han kunde prata med eftersom de gått igenom nästan samma sak. Där kände Anders att han fick titta på andra och att andra kanske tittar på honom, som han önskar ska titta på honom. *”Det kändes ju som en väldig frigörelse, som att jag hade kommit rätt på något sätt”*. Efter det har Anders aldrig haft tvivel om vem han är, att han är homosexuell.

Då Anders tyckte det var jobbigast att berätta för föräldrarna så väntade han med det till han var 18 år. Hans mamma fick veta först då hon konfronterade honom en dag då han varit borta utan att meddela var han var. Anders hade då varit hos en kille och kände inte att det var lönt att ljuga eftersom hans mamma ser på honom om han gör det. Hon blev lättad samtidigt som hon blev ledsen för Anders skull, att han inte skulle kunna skaffa barn på ”*naturlig väg*” och att han kanske skulle bli utsatt för något eftersom det inte är helt accepterat i samhället.

Anders pappa fick veta en tid senare och han verkade ta det bra då Anders berättade, men sedan pratade pappan inte särskilt mycket med honom på ett par dagar. Anders tror att det beror på att hans pappa blev lite chockad av beskedet, men det löste sig bra och båda föräldrarna stöttar honom fullt ut idag. Anders var rädd för att berätta för föräldrarna: ”*den här rädslan visste jag redan då egentligen var helt obefogad för jag visste att om jag bara berättade det så skulle mina föräldrar acceptera det (...) Men det är ju det här jobbiga att man (...) måste ju berätta det för att kunna få den effekten att kunna gå vidare*”. Att berätta det har gjort relationerna i familjen öppnare och de pratar mer.

Anders säger att alla positiva reaktioner och allt stöd han fått från alla närstående underlättat det betydligt för honom i hans process att komma ut för andra. Han tänker att han kanske hade dragit sig för att berätta för fler om han hade fått negativa reaktioner och han menar att han inte hade mått bra av att dölja det. Anders döljer inte sin läggning längre för andra, utan berättar att han är homosexuell om det kommer upp. Anders känner sig färdig med sin process, men uttrycker att hans omgivning kanske inte har vant sig riktigt och förstått att han inte riktigt är den han var innan han kom ut.

Anders känner att det är mer komplicerat att vara homosexuell än det är att vara heterosexuell. T.ex. så har han börjat tänka på att han får vara försiktig med hur han betar sig när han umgås med sina killkompisar, så att de inte tolkar hans beteende som att han är intresserad av dem. En killkompis misstolkade detta nyligen och frågade om Anders stötte på honom när han lade handen på kompisens lår. Anders är orolig för att de kanske ska bli ”*bortskrämda*”.

5.3 Sara, 18 år

Sara har svårt att säga när de första tankarna kom, men hon känner det som att hon egentligen alltid vetat om sin homosexualitet, även om hon vägrat att erkänna den. När funderingarna blev mer påträngande så blev Sara väldigt rädd, så hon ignorerade känslan och skaffade sig en pojkvän. Hon förnekade sin homosexualitet länge och hon kände att hon verkligen inte ville vara homosexuell. ”*Jag kunde inte acceptera att jag var **sån** och tänkte att det går nog över.*”

Men jag märkte att det verkligen inte gick över bara för att jag skaffade pojkvän. Det var snarare tvärtom, det gjorde så att jag insåg det ännu mer". Hon insåg och började successivt acceptera sin läggning när hon började på gymnasiet. Då kom hon också ut för första gången för sin bästa vän. Sara råkade berätta för vännen att hon tyckte om en tjej som vännen också kände en gång när hon hade druckit, men sedan fick Sara panik och tog tillbaka berättelsen. Men några vänner märkte att hon *"var helt nere"* och pressade Sara att berätta att hon var homosexuell. Sara ville verkligen inte att någon skulle veta om det men till slut slutade hon att bry sig så mycket om vad andra tycker. Men Sara tycker än idag att det kan kännas jobbigt att vara homosexuell.

Sara har kommit ut för alla hon umgås med. Hon berättar att alla har försökt att vara glada för hennes skull även många inte tagit det så bra. Familjen och skolklassen hör till dem som inte tagit det så bra. I klassen fäller man ständigt en massa negativa kommentarer om Sara som homosexuell, men hennes vänner försvarar och stöttar henne. Sara berättade inte för föräldrarna själv utan Saras pappa upptäckte det och berättade det sedan för hennes mamma. Familjens syn på homosexualitet har alltid varit negativ. Mamman och brodern diskuterade en gång homosexualitet vid middagsbordet och de sa då att homosexuella inte borde få leva. Detta hindrade Sara från att komma ut för dem. Men de försöker för Saras skull, speciellt pappans sida av släkten. Mammans sida försöker också men de har egentligen negativa åsikter om homosexualitet. De tror att det är en fas som Sara kommer att gå igenom och lämna bakom sig. Saras bror verkar ändå ha accepterat systemens sexuella läggning då han har sagt till henne: *"nej, men du är min lillasyster och det spelar ingen roll"*. Sara har aldrig haft någon särskilt nära relation till sin familj men hon har alltid haft goda vänner som stöttat henne. De vänner som hade negativa uppfattningar om homosexuella umgås hon inte längre med. Sara berättar att eftersom hon inte är så nära sina föräldrar egentligen var det jobbigare att berätta det för vännerna och klasskamraterna.

Sara upplever det som att hon och hennes flickvän blir positivt särbehandlade av lärare, vilket hon kan tycka känns lite konstigt. T.ex. så visar de Sara och hennes flickvän ett speciellt intresse genom att de kommer fram och ställer frågor. Sara tycker att skolan borde vara mer öppen för att det finns individer med en homosexuell läggning. Hon ger oss ett exempel: *"När vi skulle gå på bal (...) fick jag höra att man var tvungen att få ett intyg från kuratorn att det var ens flickvän eller pojkvän om man var homosexuell. Annars fick man inte gå"* (med en person av samma kön, vårt tillägg).

Sara är uppvuxen och bor i en liten stad och hon menar att det finns en attitydskillnad till homosexualitet beroende på om man bor i en storstad eller om man bor på landet. På landet är de inte lika vana vid homosexualitet, så de vet väl inte riktigt hur de ska reagera, tänker Sara.

5.4 Emma, 23 år

Emma berättar att hon visste att hon var homosexuell redan innan hon ens kunde sätta ord på det *”det var som när man var liten och då visste man ju inte ens vad kärlek var eller någonting fast man kunde bli så här extra förtjust i vissa människor”*. I början av högstadiet, vid 13 års ålder, blev hon kär i en tjej på riktigt, men eftersom hon då inte visste att man kunde bli kär i en person av samma kön så förstod hon sig inte på sina känslor. Hon trodde att hon bara ville vara vän med den tjejen.

Senare under högstadiet visste hon att hon var homosexuell men hon kunde inte kalla sig själv för det. *”Innerst inne visste jag att jag blev kär i tjejer fast jag (...) kunde bara inte kalla mig själv för lesbisk eller homosexuell, för det var (...) ett skällsord”*. På högstadiet så var den allmänna uppfattningen bland vännerna att homosexuella var det äckligaste som fanns. I biologiböckerna i åttan beskrevs homosexualitet som något *”jättesjukt”* och Emma säger att man är mycket känslig för sådant i den åldern.

Det dröjde till slutet av högstadiet innan hon tillslut *”erkände”* att hon var homosexuell för sig själv. På gymnasiet så kom Emma för första gången ut för en vän, när hon var 17-18 år. Emma trodde att vännen skulle säga upp kontakten med henne men hon fick en mycket positiv reaktion. Efter det berättade Emma för de hon umgicks med och de tog det också positivt. Emma upplever att det jobbiga under gymnasietiden var att hon var ensam när alla andra hade sina pojk- och flickvänner: *”alla (...) vill ju träffa någon och bli ihop med någon (...) men (...) den möjligheten fanns inte för jag umgicks bara med folk som...(är heterosexuella, vårt tillägg). Alla andra hade sina pojkvänner men jag var lite själv och då var det nog det som var jobbigt”*. Emma berättar att hon mårde hon väldigt dåligt under den tid då hon inte kände någon annan som var homosexuell. *”Jag mårde skitdåligt (...) trodde aldrig att (...) jag skulle träffa någon”*.

När hon var 20 år bestämde hon sig för att jobba på Pridefestivalen för att träffa andra homosexuella. Emma tänker att den viktigaste händelsen för henne i skapandet av sin homosexuella identitet var när hon fick en vän som också var flata. *”Detta betydde jättemycket. Då började vi umgås med folk som inte var straighta (heterosexuella, www.ne.se). För innan... alla visste ju att jag var gay men det var ingen som ville följa med mig om jag ville gå på Pride eller något och jag ville inte gå ensam”*.

Emma väntade med att berätta för sina föräldrar till efter hon hade fyllt 20 år, då hon trodde att de skulle reagera mycket negativt: *”Jag trodde att om jag sa det till mina föräldrar så skulle de hata mig. Det gav sig med tiden”*.

Emma träffade en kurator en gång som Emma upplevde som mycket heteronormativ. Kuratorn frågade om och om igen om hon hade en pojkvän och Emma svarade nej, men vågade inte säga att hon var lesbisk. Kuratorn bara frågade om och om igen om killar utan att komma på tanken att fråga om Emma hade en flickvän. Emma tänker att det hade varit skönt om man hade frågat henne istället för att förutsätta att hon var heterosexuell, i alla fall så borde en kurator göra det. Emma var ledsen när hon gick därifrån för att hon inte fick sagt det hon ville säga.

5.5 Mikael, 19 år

Mikael beskriver att han började fundera kring sin sexualitet i 13-14 års åldern. Det som fick honom att fundera på om han var homosexuell var att den första person som han hade sex med var en kille. Han tror inte att han hade börjat tänka i de banorna om det inte hade varit för det. I och med att det upprepades blev det mer uppenbart för honom att han inte var heterosexuell. Till en början ville inte Mikael, som han uttrycker det, *”erkänna”* att han var homosexuell ens för sig själv, men tankarna fanns där och senare gjorde han det. Han behöll dock tankarna för sig själv tills han blev äldre, då han inte ville berätta det för någon. Mikael berättade att det var jobbigt att inte kunna prata med någon om sina tankar. Han upplevde att han var annorlunda, att han inte var som alla andra. Han kände sig ensam, instängd och hindrad att vara sig själv p.g.a. sin omgivning. *”Jag visste inte någon annan som var det då. Så det kändes som att man levde instängd i sig själv, inte kunde leva ut som den person man verkligen är utan man fick spela en helt annan människa (...) än vad jag var för att inte andra personer skulle få reda på det”*.

Första gången Mikael kom ut var för en killkompis på högstadiet när han var 14 år. Sedan upptäckte Mikael att det spridits ut på skolan och tänker att det antagligen var vännen han berättat det för som inte kunde hålla det hemligt. Det spreds snabbt på skolan att Mikael var homosexuell och han blev trakasserad för detta. *”Folk (...) satte sig i närheten av mig i klassrummet, tog ner händerna i mina fickor och började tafsa på mig. Sedan började de mobba mig ute och allt sånt också. Höll på till jag slutade 9:an”*. I och med att det kom ut att Mikael var homosexuell tog alla hans vänner avstånd från honom. Mikael säger att det inte kändes bra och att han till stor del p.g.a. det gick ner 18 kilo i vikt. *”Folk svek mig i och med att jag kom ut med min sexuella identitet”*.

Mikael var efter högstadiet tvungen att skaffa nya vänner, men det har han inte tyckt varit svårt. Under första året på gymnasiet skaffade han nya vänner dels genom skolan, dels genom olika communityn på Internet. Det var på communityn som han så småningom lärde känna andra homosexuella. Senare blev han medlem i RFSL-ungdom, vilket har varit mycket givande för Mikael då han på så sätt har lärt sig mycket om sin sexuella läggning, växt som person och utökat sitt sociala nätverk.

I början på sin gymnasietid dölde Mikael återigen för alla att han var homosexuell. Senare under gymnasiet vågade han komma ut för sina bästa vänner och de tyckte inte att det var något. Men Mikael *”spelade fortfarande en annan människa”* för att inte fler skulle få reda på det. Han berättar att han under det sista året i gymnasiet hade blivit mognare i sig själv och kom då ut för hela skolan, han tänkte: *”varför ska jag spela en helt annan människa? Det är lika bra jag kan leva ut som den människa jag är”*.

I 16 års åldern får också hans mamma, morbror, syster och hans två moster veta om hans läggning. Mostern och morbrorn råkade av en slump se Mikael gå och hålla sin pojkvän i handen på stan och de berättade det för Mikaelns mamma. Mamman tog upp det med Mikael senare den kvällen och då bekräftade han bara att han var homosexuell. Mikael tyckte det var skönt att det gick till på det sättet eftersom han då slapp berätta själv. Om mammans reaktion säger han: *”Hon gillade inte det men hon älskar mig för den jag är så hon. Men hon accepterar det mycket mer nu”*. När det gäller vilken attityd mamman hade till homosexualitet tidigare så säger Mikael att *”det har väl varit upp och ner, ibland har man hört ’titta den bögen’ och allt sånt”*. Mikael säger att han fick en öppnare relation till sin mamma efter att han kommit ut för henne. Han upplevde vidare ett stöd från sin mamma: *”Jag har upplevt stöd från mamma när ingen annan visste det än mamma och min syrra och min moster och min morbror. Då var det ett stöd och när jag valde att berätta det stöttade hon mig. Så hon har ju stöttat mig och hon stöttar mig fortfarande”*. Mikaelns syster har accepterat att han är homosexuell och att deras relation är fortsatt mycket bra. Mikael har kommit ut för sina släktingar och att de har accepterat hans läggning: *”Det känns ju skönt att de accepterar mig så att de inte tar avstånd från mig och min mamma och min syrra bara på grund av att jag är homosexuell”*. Mikael berättar att han idag även har ett gott stöd från sina vänner.

Mikael säger att han har kommit så långt i sin process att han lever öppet som homosexuell och bryr sig inte om vad andra tycker och tänker om honom.

Mikael berättar att han bor i en *”bya-håla”* och säger att han ofta blir kallad *”böjåvel”* av personer där. *”Men jag skiter liksom i det. Retar jag upp mig så fortsätter de bara mot mig. (...) jag låter dem prata skit”*. Mikael säger att deras trakasserier inte skadar honom, men

samtidigt uttrycker han: ”Jag menar får man höra för mycket så tar det ju på psyket. Det gör det ju, även om man försöker stänga det ute. Men det går inte att göra det för alltid”. Mikael tror att det hade varit annorlunda om han bott i en storstad. Han säger att han känner sig friare när han är i en storstad. ”Där uppe (i en storstad) kan jag leva ut som en helt annan människa (...) jag kan inte göra (...) vissa saker här nere för att här vet folk vem man är (...) Särskilt om man bor i en liten by också. Ett rykte sprider sig på fem sekunder bara. Det gör det inte i en storstad”. Vidare säger han: ”Jag tror att det är värre i en (...) liten by (...) att bo där jämfört med att bo i (...) en större stad och leva som homosexuell, för där kanske man får kontakt med fler folk (...) Där finns flera än en själv”.

5.6 Lena, 30 år

När Lena var 6-7 år började hon förstå att det var någonting som inte stämde. Hon kände sig annorlunda än alla de andra och kände som att det var något fel på henne. ”Man tyckte att det måste vara något fel på mig för alla andra tittade på pojkarna men jag gjorde inte det. Man kopplar inte riktigt vad det betyder eller... det enda jag kände var att jag inte riktigt var som de andra och det känns inte riktigt som att det är rätt heller”.

Det första tydliga minnet Lena har av sin läggning är att hon var kär i gympalärarinnan när hon gick i första klass. Hon förstod inte riktigt vad det var eller varför hon blev kär i tjejer och de andra tjejerna blev kära i killar. Men Lena sa aldrig något till någon om hennes tankar och känslor och höll med när de andra pratade om någon kille som de tyckte var söt och liknande, för att hon inte skulle bli avslöjad.

Lena kunde inte förstå sig på sina känslor och tankar förrän när hon var lite äldre och kom i kontakt med begreppet homosexuell. Det var en aha-upplevelse för henne, att det fanns andra som också blev kära i personer av samma kön. Men hon var ändå skeptisk till det: ”Ja, men jag har aldrig träffat någon som är det så det kan ändå inte vara rätt”. Eftersom hon inte kände någon eller kände till någon homosexuell så kändes det som att det inte fanns. Senare när det fanns vuxna som var öppet homosexuella så tänkte hon att det nog var en vuxengrej och att det inte fanns ungdomar som var homosexuella.

Lena tror att det hade varit lättare för henne och det hade pratats mer om det i skolan och om informationen från skolböcker inte hade varit negativ: ”Det enda man fick veta om det var typ att man fick veta det på en biologilektion att det fanns homosexuella och att det fanns en liten ruta i boken där det stod ’avvikande sexuella preferenser: pedofiler, homosexuella..’ och man liksom ”jaha, tack, nu är man pedofil också! (...) jaha, avvikande också”. Men sedan så var det fler och fler kändisar som berättade att de var homosexuella och temat togs upp i

filmer och serier. Lena började leta efter böcker om homosexualitet på biblioteket och i takt med att hon fick mer information om sin läggning så kunde hon mer och mer förstå det och identifiera sig med det. ”Ok, det finns... oavsett om det är normalt eller inte så är jag ju i alla fall inte själv om det”.

Ganska tidigt insåg Lena vad hon var men det tog henne hela grundskoletiden, från 1:an till 9:an, att förstå och finna sig i det: ”Det gick ju inte bort, jag blev ju aldrig kär i killar. Så jag fick ju finna mig i det”. Men Lena vågade aldrig säga något till någon även om hon ville det. Hon var övertygad om att hon då direkt skulle bli utkastad och utskrattad. Men det var tröttsamt att dölja det och ljuga hela tiden. Det var väldigt jobbigt för Lena att hålla allt inom sig och inte ha någon att prata med, fråga om saker, jämföra med och därmed få känslan av att man inte är ensam. ”När jag började finna mig i det gällde det att komma på ett sätt att berätta det. Ska jag berätta det? Och om jag ska berätta, vem ska jag berätta det för? Och varför skulle jag det i så fall?”.

Sedan, i 8:an eller 9:an, blev Lena kär i en av tjejerna i klassen och trodde att hon kunde anförtro sig till den tjejen, eftersom de var väldigt bra kompisar. Lena visste att väninnan inte var intresserad för hon hade en pojkvän, men hon ville ändå berätta för det var väldigt jobbigt för henne att bära det själv. Hon ville också gärna ha någon att prata om det med. Då Lena inte vågade säga det direkt till väninnan skrev hon ett brev som hon bad väninnan läsa och sedan komma till Lena och kommentera oavsett vad hon tyckte om Lenas homosexualitet. Efter det kändes det konstigt dem emellan och efter två dagar så hittade Lena en lapp i hennes skåp där det stod ”Lena kär i tjejer”. Lena blev jätteledsen och väldigt arg och konfronterade väninnan. Väninnan sade att det inte var hon som spridit det vidare, men att hennes pojkvän kanske hade sett Lenas brev. Den förklaringen trodde inte Lena på och sa till väninnan att det hade varit jättesvårt och jobbigt för Lena att blotta sig för henne, men väninnan förstod inte. Detta förföljde Lena resten av högstadiet och hela gymnasietiden: ”det var ju de här killarna som tyckte att de alltid skulle skrika och gapa. Det var speciellt en som aldrig kunde hålla käft, allt han fick reda på det gapade han ju om och han kunde hålla på och älta, älta och älta. Och det fortsatte sedan när jag skulle börja på gymnasiet (...) Så när vi tog bussen (till gymnasiet), då satt han ju på bussen oftast redan innan mig (...) Och då kunde det vara så att han skrek efter en när man gick på bussen ’sätt dig inte bredvid henne, hon är flata!’ eller ’hon är lesbisk’ eller något sådant”. I och med att han skrek på bussen så frågade andra Lena om hon var lesbisk och då blev hon jätterädd och förnekade det bestämt. Lena kände att hon aldrig ville komma ut om det var så folk reagerade.

Lena funderade ett tag på att hon kanske inte var homosexuell i alla fall och om hon kanske skulle försöka leva heterosexuellt och homosexualitet såg hon nästan inte som ett alternativ då det tydligen inte var accepterat. Men efter ett tag fortsatte hon att leta information om det. En gång hittade hon broschyrer från RFSL och upptäckte därmed att det fanns en RFSL förening i hennes närhet. Efter en tid, när hon samlat mod, besökte hon den. Det var väldigt otäckt för Lena, det var nästan som att komma ut en andra gång, eftersom hon inte visste vilka som var där. Den gången var det som att en stor sten föll från Lenas hjärta för då hade hon äntligen hittat ett ställe där hon kunde prata om sin homosexualitet, sina tankar och känslor och få information.

Lena fortsatte att dölja sin läggning för sina vänner och föräldrar. Hon var väldigt rädd för att berätta för vännerna eftersom hon blev sviken av sin väninna första gången hon kom ut. Och föräldrarna hade en katolsk bakgrund, som Lena fruktade hade influerat dem så att de inte skulle kunna acceptera hennes sexualitet. Men pressen från omgivningen växte, vännerna undrade varför hon aldrig var intresserad av någon och föräldrarna började fråga efter pojkvänner och barnbarn.

När Lena var 19 eller 20 år så fick hennes vänner veta. En väninna till henne hade fest och mitt i allt ihop så drog väninnan med Lena in i ett annat rum och frågade Lena rätt ut om hon var lesbisk. Lena säger: *"Jag visste inte vad jag skulle säga, jag var helt mållös (...) Nu säger hon att 'du vet var dörren är nu kan du gå"*. Väninnan blev arg för att Lena inte hade berättat, men förstod ändå sedan och lovade att hon skulle hålla det hemligt, i alla fall ett tag. Strax därefter berättade väninnan hemligheten för sin lillasyster och de fick sedan Lena till att berätta för hela gänget på festen. Lena var väldigt nervös av det hela och var övertygad om att alla vännerna skulle säga upp kontakten med henne: *"det var blandade känslor...jag var ledsen, glad, besviken, arg, rädd...jag var allt på en gång. Visste inte riktigt hur jag skulle tackla det, tror aldrig jag supit så mycket som under den kvällen för att lugna nerverna. Jag tror inte ens jag blev full, kändes inte så för jag var hög samtidigt. Det blir ju som en kick samtidigt för att äntligen och sedan ändå att gjorde jag rätt?"*. Men det var ingen som reagerade negativt och det betydde mycket för Lena men det tog ändå lång tid innan hon vågade tro på att de fortfarande var hennes vänner. Stödet från vännerna var jätteviktigt för Lena och hon tror att det hade dröjt lång tid innan hon hade vågat komma ut om det inte hade varit för hennes vänner.

5.7 Lars, 27 år

Vid 15 års ålder förlorade Lars oskulden med en kille och det var i samband med det som

Lars började fundera på om han var homosexuell. För Lars var det ”bara sex” och det kändes inte fel överhuvudtaget. Men den andra killen kontaktade Lars och sa att de inte skulle göra om det och att han mådde dåligt av det. Detta skapade hos Lars en känsla av att *”det vi har gjort är fult och äckligt och fel”*, vilket stärkte Lars förnekelse. *”Jag tror nog att hade inte han gjort det eller om vi hade fortsatt eller om det hade hänt fler gånger eller så, så tror jag nog att jag hade kunnat komma ut tidigare (...) det var nog en stor del till att jag fortsatte att förneka det för mig själv”*. Lars tänkte fortfarande att han var heterosexuell och avfärdade sina homosexuella kontakter som experimenterande och utforskande. *”Under väldigt lång tid så hade jag den här tanken att (...) jag var kanske nyfiken på alltså den här rent sexuella sidan av saken att ha sex med män men att det var kvinnor jag var intresserad av och blev kär i och skulle alltså ha flickvän i framtiden och så”*.

Lars menar att hans mångåriga förnekande av sin homosexualitet beror på att heterosexualitet är normen i samhället. Han berättar att om man exempelvis läste frågespalter i kvällstidningarna där tonåringar skrev in att de hade homosexuella erfarenheter fick de till svar att det inte betydde att de är homosexuella utan att det är helt normalt *”du experimenterar bara i puberteten. Då är det ju helt normalt att jag haft sexuella kontakter med en kille. Det är bara experiment så att jag är egentligen hetero (heterosexuell, vårt tillägg). Man kände (...) man hade trycket att man ska vara heterosexuell. Det finns ett sånt tryck i samhället på en (...) Så att jag förnekade väldigt länge”*. Lars berättar vidare att homosexualitet togs upp i biologiböckerna på grundskolan under *”sexuella avarter, eller man får bilden av att det inte är så himla vanligt”*.

När Lars var 20 år befann han sig på det stadiet där han funderade på om han var homosexuell och var nyfiken på personer av samma kön.

Ordet bög var under Lars uppväxt ett skällsord. *”Det spär (...) på den här känslan av att när man då har de tankarna att man kanske är homosexuell och då folk använder bög som skällsord (...) Det skapar ju självklart en rädsla. Istället för att ta itu med den rädslan så förnekar man det istället för det är det enklaste sättet att komma över det (...) Men det har påverkat mig på det sättet just för att man känner att nej okej bög är något fult att vara för de använder det som skällsord. Men då kan ju inte jag vara det för jag är ju inte äcklig”*.

Lars berättar att han saknade en homosexuell förebild under sin uppväxt. *”Jag har aldrig haft en homosexuell förebild. Jag har inga släktingar (...) som är homo- eller bisexuell, eller familjevän eller så. Min gamla rektor från grundskolan kom ut som homosexuell när han var runt 50-55. Och då kan jag känna att (...) hade han vågat komma ut tidigare liksom när jag gick i grundskolan då hade det, tror jag definitivt att det hade kunnat hjälpa mig. För det*

hade blivit en förebild". Han berättar vidare att han inte kunde identifiera sig med de kändisar som kommit ut under hans uppväxt.

5.8 Linda, 29 år

Första gången Linda tänkte att det var någonting annorlunda med henne var när hon var 14-15 år och killarna i skolan frågade chans. Linda var aldrig intresserad och det var då hon började fundera över anledningen. Hon funderade över det i nästan 2 år och det var mycket förvirrande, pusselbitarna passade inte ihop och hon undrade vad det var för *"fel"* på henne. Sedan, när Linda var 16 år, så träffade hon en tjej i simklubben och de blev tillsammans. Då kände Linda att allting föll på plats och hon insåg att hon var homosexuell. Hon kände att alla andra fick acceptera henne som hon var och oroade sig inte för vad andra skulle tycka och tänka. Efter det hade Linda aldrig några tvivel men hon kände att hon var tvungen att hålla det hemligt eftersom hennes mamma och mormor är katoliker och hon kände att hon ville visa respekt för det. Vidare har Lindas föräldrar alltid varit homofoba. Pappan hade de starkast negativa värderingarna men han ändrade senare sin attityd då han fick en homosexuell arbetskamrat, när Linda var i övre tonåren. Dessutom, när Linda var 13-14 år, hade mamman sagt att hon skulle bli utkastad ur hemmet om det blev något *"problem"* med henne, som t.ex. homosexualitet. Hon tänkte att hon fick vänta med att berätta det åtminstone till hon flyttade hemifrån. Familjen trodde att flickvännen var en kompis som ofta var på besök och Linda känner inte att det var några problem att dölja förhållandet.

Linda berättade dock för hennes väninna någon gång i gymnasiet. Hon var den enda Linda litade på och Linda visste att hon inte skulle ha några problem med det. Väninnan var ett stort stöd under hela tiden hon inte levde öppet. Men Linda kände sig tvungen att dölja det för alla andra i klassen eftersom det fanns många nynazister på skolan och överhuvudtaget på orten och homosexualitet var en av de saker som fick negativ uppmärksamhet av dem. Det fanns en öppet homosexuell kille på Lindas skola som blev hårt utsatt: *"Det var inte alls kul att se. Han var alltid blå och gul och hans skåp alltid inslaget och så. Så han fick ju byta skola"*. Detta var också anledningen till att Linda valde att inte berätta för andra på skolan *"I en sådan liten by också liksom. Eftersom jag inte ville utsätta mina föräldrar eller min syster för någonting. Så tänkte jag inte mer på det, jag vill ju inte skada någon i min familj"*. Hon kände att det var hennes ansvar och satsade istället på en hobby för att hålla sig sysselsatt och tänka på något annat. Linda tror att hon hade kommit ut med sin läggning om det hade varit ett öppet klimat på hennes skola.

Linda var tillsammans med flickvännen från 16 års ålder till hon var 18 år. Sedan träffade hon tjejer ute men det blev ingen ny flickvän förrän hon var över 20 år.

5.9 Karin, 23 år

Karin började fundera kring homosexualitet i allmänna termer under högstadietiden, men det var inte förrän på gymnasiet, när hon var 17 år, som hon började fundera över sin egen sexualitet. Hon hade en pojkvän som hon hade varit tillsammans med under ett års tid.

Plötsligt insåg hon att hon inte var kär i honom och att hon nog aldrig hade varit det. Hon började fundera på orsakerna till detta då hon tyckte att han var bra på alla sätt. Då började hon fundera kring sin sexualitet och hon mådde väldigt dåligt: *”Jag gick runt ganska mycket som en zombie i skolan och sedan så gick jag hem och (...) lade mig och grät. Jag kände en väldigt stark känsla av att jag vill inte alls (...) Jag ville inte vara homosexuell eller jag ville liksom inte ens tänka i de banorna”*. Först var hon väldigt ledsen och sedan övergick det till att hon blev väldigt arg. Hon visste då inte riktigt varför men det handlade om att hon inte ville vara homosexuell, förklarar hon.

Till en början talade inte Karin om det med någon eftersom hon inte var säker själv på vad hon kände, utan hon gick och *”malde det i huvudet”* under en period. Hon pratade inte med någon om så mycket annat heller utan hon var mest ensam. Karin kände senare att hon behövde få tala om det för någon: *”jag kände att jag verkligen behövde få det ur mig på något sätt för att slippa vara ensam om det”*. Karin berättar att hon önskade att hon kände till någon som var homosexuell. Karin berättar att hon var rädd för att komma ut både för föräldrar och vänner då hon inte visste hur de skulle reagera. Hon bestämde sig ändå tillslut för att berätta att hon var bisexuell för en väninna som hon upplevde som väldigt fördomsfri. *”Jag kallade mig bisexuell i början. Kanske lite som en säkerhet. För att (...) då hade jag ändå ena foten kvar i det normala (...) Så att det fick väl mig att känna mig lite mindre konstig”*. Det var något stort för Karin att komma ut för väninnan då hon hade funderat länge i tysthet. Karin insåg dock ganska snabbt att hon aldrig riktigt varit attraherad av en kille och insåg att hon var homosexuell. Det berättade hon snart för andra, i takt med att hon fick positiv respons från fler och fler och fick ett större självförtroende och blev tryggare i sig själv och sin homosexualitet. Ingen av vännerna reagerade negativt och hon började acceptera sin homosexualitet mer och mer i och med att hon kände att folk runt om kring henne accepterade det.

I samband med att Karin kom ut för allt fler av sina vänner sökte hon sig till ett community för homo- och bisexuella. Hon insåg då att hon inte var ensam utan att det fanns fler

homosexuella. Hon hade tidigare känt sig ensam då hon inte kände någon homosexuell. Communityt öppnade en annan värld för henne och där fann hon många vänner och träffade även sin första flickvän.

En kort period efter att hon kommit ut för vännerna kände sig Karin tvungen att komma ut även för sin mamma då Karin skulle åka bort och träffa sin flickvän i en annan stad och mamman frågade vem hon skulle träffa där. Mamman förstod att det var något som inte stämde och till slut så berättade Karin att hon var bisexuell. Hon tycker att det är ganska skönt att hon på det här sättet ”*tvingades*” att berätta för sina föräldrar då hon tror att det annars hade tagit lång tid innan hon hade berättat för dem. Senare berättar Karin även att hon är homosexuell för mamman. Karins mamma tog det ganska bra till att börja med, då hon nog trodde att Karin bara var förvirrad. Ganska snart insåg dock Karins mamma att så inte var fallet. Mamman tyckte att det var svårt under en lång tid. Hon var ganska ledsen i början och oroade sig för vad Karin kunde bli utsatt för och hur andra skulle reagera. Det var ledsamt för Karin att hennes mamma var ledsen och orolig för henne. Det var också jobbigt då hon kände att hennes mamma inte tyckte om att hon åkte till sin flickvän just för att det var en tjej hon träffade, men också för att hon tyckte det var osäkert med Internet. Karin och hennes mamma pratade nästan inte alls om det, då ingen av dem visste vad de skulle säga.

När Karin första gången kommit ut för sin mamma som bisexuell ville Karin att mamman skulle berätta det för Karins pappa. Karin var ganska rädd för hur han skulle reagera, då hon inte riktigt visste vad hans reaktion skulle bli. Karins pappa tog det väldigt bra och stöttade henne, även senare när han fick veta att hon var homosexuell. Det tyckte Karin var skönt för då kunde han stötta hennes mamma, då han var lugnare än henne. Det tog ett tag innan Karins mamma kunde smälta nyheten men med tiden har Karin och hennes mamma blivit bättre på att prata om det.

Karin berättade senare även för sina två syskon om sin homosexualitet. Hennes äldre syster blev väldigt förvånad, men hon tog det väldigt bra. Karin upplever att hon och systemen kom närmare varandra efter att hon berättat. Hennes bror sade inte så mycket, men det tror Karin beror på att han var i ”*den åldern*”.

Fram till hon var 20 år hade Karin kommit ut för sin familj och sina vänner. Ingen av hennes släktingar hade fått reda på att hon var homosexuell. Anledningen till det var att Karin inte hade något långvarigt förhållande och då kände att det var onödigt att berätta för att det på det sättet, menar Karin, skulle ha kommit lite från ingenstans. Karin och hennes mamma var också rädda för hur släktingarna skulle reagera.

Karin berättar att hon ofta fick höra mycket kommentarer om hennes läggning och att det var folk som stirrade när hon gick med sin flickvän på ett uteställe eller när de bara gick tillsammans på gatan. Hon fick positiva kommentarer också som ”*Ja, ni är modiga som vågar visa det öppet*” men för Karin, som ville vara som vem som helst, var det en bekräftelse på att hon var annorlunda.

6. Analys

Vi kommer i detta avsnitt att analysera våra resultat med hjälp av teorin om komma-ut-processen, så som vi har presenterat den. Vi utgår ifrån Månssons och Hiltes (1990) faser och delar upp teorin efter de teman som framkommit i jämförelsen mellan teorin och vårt material. Om en person inte har sagt något som rör aktuellt tema så presenteras inte personen under temat.

6.1 Fas 1

6.1.1 Känslor av utanförskap, förvirring och rädsla

Anders – Anders vändades länge över tanken att han kanske var homosexuell, vilket kan tolkas som att han hyser en rädsla inför att vara det. Rädslan hos Anders yttrar sig i att han först äcklas över att ha sex med en kille och tycker att det är onaturligt. Anders rädsla är för stor för att han ska kunna säga att han är homosexuell därför väljer han i ett övergångstadium att kalla sig bisexuell.

Emma – Emma talar om att hon tidigt upplevde att något var annorlunda. Hon säger att hon visste att hon var homosexuell mycket tidigt. Hon berättar också om att hon kände en förvirring i början av högstadiet då hon blev kär i en tjej men samtidigt inte förstod att man kunde bli kär i en person av samma kön. Emma försöker senare under högstadiet tränga bort sina homosexuella känslor. Senare under högstadiet visste hon att hon var homosexuell men hon kunde inte kalla sig själv för det. ”*Innerst inne visste jag att jag blev kär i tjejer fast jag (...) kunde bara inte kalla mig själv för lesbisk eller homosexuell, för det var (...) ett skällsord*”. En omständighet som troligen bidrar till Emmas rädsla och bortträngning är att den allmänna uppfattningen bland hennes vänner under högstadiet var att homosexuella var det äckligaste som fanns.

Mikael - Att Mikael hade upprepade homosexuella kontakter med en kille under puberteten ledde till att han kände sig annorlunda och funderade på om han var homosexuell. Mikael hyser, enligt teorin, en rädsla för sina homosexuella känslor då han till en början inte ville

”erkänna” känslorna ens för sig själv. Senare ”erkänner” han, men han berättar fortfarande inte för någon trots att han tyckte att det var svårt att inte kunna dela sina funderingar med någon. Han beskriver här att han är ensam med sina tankar. Det framhålls även i teorin att så kan vara fallet.

Lars – Lars rädsla för en homosexuell läggning uppstår enligt vår tolkning då han får en negativ reaktion från den kille som han förlorar sin oskuld med. ”*Detta skapade en känsla hos mig av att oj, det vi har gjort är fult och äckligt och fel*”. Lars rädsla ledder till en starkt förnekelse då han fortfarande såg på sig själv som heterosexuell. Det som ytterligare förstärkte Lars rädsla och förnekelse är att ordet bög var ett skällsord under Lars uppväxt och man ansågs vara äcklig om man var det. ”*Det har påverkat mig på det sättet just för att man känner att nej okej bög är något fult att vara för de använder det som skällsord. Men då kan ju inte jag vara det för jag är ju inte äcklig*”. Att Lars fick veta att hans homosexuella kontakter endast handlar om experiment och utforskande kan, som vi ser det, också ha hjälpt honom i sin förnekelse och bortträngning av homosexuella känslor. Han ser sig alltså i enlighet med teorin som heterosexuell trots att han inte är det.

Karin – Karin får under gymnasietiden en känsla av att något är fel när hon inser att hon inte är kär i sin pojkvän som hon varit tillsammans med under ett års tid. Hon mådde väldigt dåligt: ”*Jag gick runt ganska mycket som en zombie i skolan och sen så gick jag hem och (...) la mig och grät. Jag kände en väldigt stark känsla av att jag vill inte alls (...) Jag ville inte vara homosexuell eller jag ville liksom inte ens tänka i de banorna*”. Karins beskrivning av symptomen på hur dåligt hon mådde skulle kunna ses som depressivitet, och kan då utifrån teorin tolkas som att Karin hyste en rädsla inför sin homosexualitet och att det utlöser depressiva symptom. Karin uttrycker att hon under en period var ensam med sina funderingar trots att hon verkligen hade ett behov av att få tala om det. ”*Jag kände att jag verkligen behövde få det ur mig på något sätt för att slippa vara ensam om det*”. P.g.a. sin rädsla för att vara annorlunda försöker Karin att tränga bort sina homosexuella känslor och tankar genom att till att börja med komma ut för andra som bisexuell. ”*Jag kallade mig bisexuell i början. Kanske lite som en säkerhet, för att (...) då hade jag ändå ena foten kvar i det normala (...) Så att det fick väl mig att känna mig lite mindre konstig*”.

Maria – De första tankarna, som hade med homosexualitet att göra, trängde Maria snabbt bort. Utifrån teorin tolkar vi detta som att Maria känner en så stor rädsla inför tankarna och känslorna om hennes läggning att hon omedvetet tränger undan dessa tankar och känslor. Kanske var det den negativa jargongen på högstadiet som var orsaken till att hon inte vågade tillåta dessa tankar och känslor. I samband med de första tankarna tänkte hon ”*nej, du är inte*

sån”, vilket antyder nedvärderande tankar om homosexuella vilket också nämns i teorin. Under högstadietiden fokuserade Maria mycket på hennes studier och var mycket hemma, vilket vi utifrån teorin tolkar som ett sätt att hålla undan tankarna på homosexualitet. När hon började gymnasiet kom dessa funderingar tillbaka, vilket man skulle kunna koppla samman med den negativa jargongen på högstadiet. När hon kom från den negativa miljön så kunde hon också tillåta sig att tänka i dem banorna. Maria har varit förvirrad i perioder under hennes process.

Linda – Linda var mycket förvirrad: *”Det var mycket förvirrande det året när jag började fundera över det (...) Liksom alla pusselbitar som inte passade ihop, ’vad är det för fel på mig?’*. När Linda träffade sin första flickvän så föll allting på plats för henne och hon hade efter det inga tvivel på sin läggning. Utifrån teorin blir slutsatsen att Linda hade en liten rädsla i sig själv inför sin läggning och därmed hade hon inga problem med att acceptera den, när insikten kom. Däremot kände hon sig tvungen att dölja sin homosexualitet för andra. Hennes situation hade, enligt teorin, varit mycket sämre om hon tvingats bära på det hela själv, men Linda hade turen att träffa någon. Detta kombinerat med att hon engagerade sig i en hobby, som höll tankarna borta, underlättade hennes situation.

Sara – Sara hade en stor rädsla inför sin homosexualitet och detta tog sig uttryck i att hon förnekade det, hyste nedvärderande tankar om homosexuella och försökte tränga bort sin homosexualitet genom att skaffa sig en pojkvän. *”Jag kunde inte acceptera att jag var sån och tänkte att det går nog över. Men jag märkte att det verkligen inte gick över bara för att jag skaffade pojkvän”*. Sara beskriver också hur hon *”var helt nere”* som skulle kunna tolkas som depressivitet. Förutom den rädsla Sara själv hyste för sin läggning så var hon även rädd för hur omgivningen skulle reagera och ville inte att någon skulle få veta. Än idag kan Sara tycka att det är jobbigt.

Lena – Vi tolkar Lenas berättelse som att Lena inte hyste någon stor rädsla till sin homosexualitet i sig själv, utan att hon mest har varit rädd för hur omgivningen skulle reagera. När hon väl förstod själv så ville hon berätta, eftersom det var mycket påfrestande att bevara hemligheten. Men den kraftigt negativa reaktion hon får när hon berättar gör att hennes rädsla för homosexualitet växer, hon börjar tvivla på sin läggning och börjar förneka den.

6.1.2 Avsaknad av homosexuella identifikationsobjekt/förebilder

Mikael – Mikael beskriver att han under sin uppväxt saknade en homosexuell förebild och detta ledde till att han kände sig annorlunda samt till att han under en tid inte såg att det fanns en möjlighet för honom att leva som homosexuell. Mikael hade troligen inte känt sig så

annorlunda och kunnat leva som den person han är långt tidigare om han under sin uppväxt funnit ett identifikationsobjekt.

Lars - Lars säger att han saknade en homosexuell förebild och uttrycker själv att det hade varit till hjälp för honom om han hade haft en sådan. Kanske hade han inte förnekat sin homosexualitet så länge och troligen hade han då insett att det faktiskt finns homosexuella personer och att homosexualitet inte är något som behöver försvinna efter en period av utforskande och experimenterande.

Karin - Om Karin hade haft en homosexuell förebild så hade denne troligen kunnat hjälpa Karin i början av sin process då hon mådde dåligt och kände sig väldigt ensam. Hon hade då sett att hon inte är ensam, att det finns många andra som känner eller har känt likadant.

Linda – Utifrån teorin kan man göra tolkningen att bl.a. bristen på förebilder är anledningen till att Linda inte förstod vad det var för ”fel” med henne och var mycket förvirrad i två år. Om Linda inte hade träffat flickvännen förrän senare hade det kanske dröjt än längre tid innan hon insåg att hon var homosexuell. Man skulle kunna göra tolkningen att flickvännen blev ett identifikationsobjekt för Linda.

Lena – Bristen på identifikationsobjekt har varit mycket påtaglig för Lena och troligen hade hennes identitetsutveckling gått mycket snabbare framåt om det hade funnits förebilder och information tillgängligt. Detta verkar nämligen ha varit huvudproblemet för Lena och inte så mycket en egen rädsla för det. Själv säger hon att: ”*Det var mycket det som var jobbigt att man inte hade någon man kunde prata med, jämföra med, fråga saker och känna att man inte var ensam*”. Hennes letande efter information skulle kunna tolkas som ett sökande efter material att identifiera sig med.

Maria – Marias process försenades av bristen på förebilder och det var i och med att hon fick tillgång till förebilder som hon kunde ta avgörande steg framåt i sin process. T.ex. var det ett identifikationsobjekt som gjorde att hon verkligen kunde ta till sig att hon var homosexuell: ”...*den här flatan som var där och föreläste, då kände jag ju mer att det här var liksom 'jaha ok, det är inte så himla farligt, man dör inte' och då vågade jag liksom tänka att 'ja ok, jag är nog såhär'*”.

Sara – Saras process hade kanske påskyndats om hon hade haft tillgång till fler förebilder. Detta hade kanske kunnat fungera som en motvikt mot det negativa hon stött och stöter på p.g.a. sin sexuella läggning.

Anders – Man kan se det som att killen som Anders träffar på Internet blev ett identifikationsobjekt för Anders och därmed att deras möte har haft en gynnsam effekt på hans process.

Emma - Emma beskriver att det var jobbigt att hon inte kände någon homosexuell efter att ha kommit ut både inför sig själv och inför andra. Om hon hade haft någon att identifiera sig med kanske hon inte hade tyckt att det var lika jobbigt.

6.1.3 Heterosexualiteten som norm - heteronormativitet

Anders – Anders har drabbats av negativa följder p.g.a. av heteronormativiteten. T.ex. känner han att han får vara uppmärksam på sitt beteende när han är med sina killkompisar för att han inte ska missuppfattas.

Emma – Emma träffade en kurator en gång som hon upplevde som mycket heteronormativ. Kuratorn frågade om och om igen om Emma hade en pojkvän och tänkte inte på att fråga om Emma hade en flickvän. Vidare talade hon om ”*när du blir stor och skaffar dig en kille...*”. Emma säger att det gjorde ont att gå därifrån utan att få sagt det hon ville ha sagt. Man kan fundera på hur det hade påverkat Emma om kuratorn inte varit heteronormativ och om Emma hade fått möjlighet att lätta sitt hjärta. Hade denna kurator då kunnat bli ett stöd för Emma i sin komma ut process? Emma är även kritisk mot biologiböckerna på högstadiet då de beskriver homosexualitet som avvikande.

Mikael – Mikael blir mobbad på högstadiet i samband med att det blir känt att han är homosexuell, vilket avskräckte honom från att berätta för fler och han döljer därför sin homosexualitet under en period. Om heteronormen inte hade varit den dominerande så hade Mikael kanske inte mobbats.

Lars – Lars gör själv kopplingen mellan samhällets normer och hans långvariga förnekelse. Han tror alltså att han skulle ha kommit ut tidigare om samhället inte varit lika heteronormativt. ”*Då är där liksom samhällsnormer som säger liksom att du ska vara heterosexuell, du ska utbilda dig, skaffa man, fru och barn och leva lycklig i alla dina dagar. Och så funkar det ju inte för alla*”. Han tar också upp biologiböckernas heteronormativitet och menar att även det kan påverka en ung individs homosexuella utveckling.

Karin – Karin berättar om hur hon ibland mött heteronormativitet i sitt vardagsliv. Exempelvis så var det mycket folk som stirrade när hon var ute och gick med sin flickvän och hon fick höra kommentarer av olika slag. Även positiva kommentarer blev en bekräftelse på att hon var annorlunda.

Linda – I Lindas fall har heteronormativiteten varit mycket närvarande. Föräldrarnas homofobi och nynazisterna säger Linda gjorde att hon inte kunde komma ut och om det inte hade varit så hade hon kanske kommit ut tidigare. Så här säger Linda om skolmiljön: ”*De (homosexuella) var ju inte accepterade på den skolan jag gick (...) ja det var väl mycket*

fientligt då när jag gick i skolan. Det var det. Det var mycket nazister den gången". Vidare påverkar heteronormativiteten Linda indirekt, då den genom att osynliggöra andra alternativ och orsakar brist på förebilder, gör att hon inte förstår att hon är homosexuell förrän hon träffar den första flickvännen.

Lena – Bristen på identifikationsobjekt försenade troligen Lenas process kraftigt, vilket är en följd av heteronormativiteten. Vidare påverkades hon sannolikt negativt av heteronormativa skolböcker. Mobbningen som Lena utsattes för i skolan p.g.a. sin homosexualitet är ett uttryck för den rådande heteronormativiteten på skolan och i samhället i stort (www.homo.se).

Maria – Maria menar själv att heteronormen spelat en central roll i hur hennes process har sett ut. Bl.a. är det delvis det som är anledningen till att Maria hade ett förhållande med en kille under ett år. I Marias fall gör vi tolkningen att det är just heteronormativiteten som gjort att hon har haft svårigheter att inse, acceptera och berätta för andra om sin homosexualitet, då hon inte har mött så många negativa reaktioner.

Sara – Sara har fått utstå mycket kommentarer i skolan och även reaktioner från folk på stan, vilket är en konsekvens av heteronormativiteten i samhället. Vidare verkar det som att även skolpersonalen på hennes högstadieskola hade en heteronormativ hållning då de krävde ett intyg till balen, vilket med största sannolikhet hade en inverkan på alla elever (www.homo.se). Hennes familj har fortfarande till viss del en homofob inställning, vilket har haft en starkt negativ inverkan på Saras identitetsutveckling enligt teorin. Hon säger bl.a. att hon inte ville berätta för familjen p.g.a. detta: *"Mamma blev irriterad för att jag inte sagt någonting tidigare så drog jag väl upp det att det inte är så lätt att komma med det när vi typ käkade middag och min bror och mamma diskuterade om att homosexuella inte borde få leva och bla bla bla... Det är liksom inte då man tar upp det"*.

6.2 Fas 2

6.2.1 En gryende acceptans

Linda – Linda verkar inte ha haft någon stor rädsla inför sin homosexualitet, då hon så fort hon mött flickvännen, accepterade sin läggning. Det verkar som att hon bara inte förstod att hon var homosexuell och att det var det som hindrat henne från att bejaka sin sexualitet.

Sara - Sara kom till den här fasen i början av gymnasiet, då hon insåg och successivt började acceptera sin läggning. Hon menar att hon egentligen vetat om det alltid, men att hon innan dess vägrat att inse det. Hon kämpar fortfarande med att känna sig bekväm med sin sexualitet och säger att det fortfarande är jobbigt för henne ibland.

Lena – För Lena verkar det som att acceptansen i mångt och mycket har vuxit fram i takt med att hennes kunskap om homosexualitet ökade och att hon själv inte hade en så stor rädsla inför sin homosexualitet. Hon blev ganska tidigt kär i tjejer, men det tog henne hela grundskoletiden att förstå och acceptera det. Den första Lena berättar för sprider det vidare och Lena blir under flera år mobbad för sin homosexualitet. Mobbningen gjorde att hon föll tillbaka till första fasen och började tvivla på om hon verkligen var homosexuell, men Lena återkommer snart till denna fas och hon accepterar då sin läggning.

Maria – Första gången Maria fick en tanke om att hon var homosexuell var i högstadiet, men då förträngde hon den helt. Det är först under gymnasietiden som hon vågade släppa fram tankarna och känslorna och börjar acceptera sin läggning, först dock som bisexuell. Av stor betydelse i hennes fortsatta process är olika identifikationsobjekt, även om hon själv tänker att hon ändå hade nått samma resultat på egen hand men att det hade tagit längre tid. Efter att hon blir ihop med sin första flickvän accepterar Maria i stort att hon är homosexuell, men hon fortsätter att då och då ha tvivel och funderingar. När hon var 20 så var hon dock helt bekväm i sin sexuella identitet och hade slutat att ifrågasätta det.

Anders - När börjar Anders gradvis acceptera sin homosexuella dragning? Detta uttrycker Anders inte i klarspråk. Vi tänker oss att Anders börjar sin resa mot ett accepterande av sin läggning när han debuterar homosexuellt och i samband med detta genomgår något som vi tolkar som en identitetskris och som han lyckas hantera med ”pojkvännens” hjälp. *”Han och jag, vi pratade mycket efter det (...) Han hjälpte mig väldigt mycket med att komma underfund med vem jag var (...) det hade jag alltid trott att jag visste. Jag hade alltid varit säker på vem jag var. När jag (...) tillslut då hade haft sex med den här killen så ställdes allting på kant... för då förlorade jag lite den uppfattningen jag hade om mig själv. Jag tappade bort vem jag var och blev lite smått förtvivlad för det är ju 16 års identitet som jag trodde att jag hade (...) nu har det ju förändrats helt och hållet”*. Efter denna identitetskris kommer Anders ut som bisexuell som ett första steg. Vi tänker oss att han nu sått ett frö till ett accepterande av sin homosexualitet eftersom han accepterar att ha sex med en man även i tanken. Enligt vår tolkning så accepterar han sin homosexualitet fullt ut när han kommer ut i gay-världen och träffar andra homosexuella. *”Det kändes ju som en väldig frigörelse, som att jag hade kommit rätt på något sätt”*. Anders uttrycker att han efter det aldrig har haft tvivel om vem han är, att han är homosexuell.

Emma – Emma säger att hon visste att hon var homosexuell innan hon ens kunde sätta ord på det. Om senare delen av högstadiet säger hon detta: *”Innerst inne visste jag att jag blev kär i tjejer fast jag (...) kunde bara inte kalla mig själv för lesbisk eller homosexuell”*. Det dröjde

till slutet av högstadiet innan hon, som hon uttrycker det, ”erkände” för sig själv. Men att Emma ”erkänner” för sig själv att hon är homosexuell behöver inte per automatik innebära att hon har accepterat sin läggning. Vi har inte av intervjun kunnat utläsa när Emma accepterar sin läggning. Kanske var det då när hon ”erkände” sin homosexualitet för sig själv, kanske var det senare när hon kom ut för sina vänner eller kanske var det ännu senare när hon i 20-års åldern träffade sin homosexuella väninna och kom ut i gay-världen.

Mikael – Mikael berättar att, i och med att han debuterar sexuellt med en kille och har upprepade sexuella kontakter med honom, så blir det vid 13-14 års åldern uppenbart för Mikael att han inte är heterosexuell. Till en början ville Mikael inte, som han uttrycker det, ”erkänna” att han var homosexuell ens för sig själv, men tankarna fanns där och senare ”erkände” han det för sig själv. Som nämnts ovan när det gäller Emma så är kanske att erkänna för sig själv inte detsamma som att acceptera sin homosexualitet. Vi tror dock att Mikael accepterar sin homosexualitet någon gång under högstadiet då han uttrycker: ”Så det kändes som att man levde instängd i sig själv, inte kunde leva ut som den **person man verkligen är** utan man fick spela en helt annan människa (...) än vad jag var” (vår markering).

Karin - En kort period efter det att Karin först kommit ut som bisexuell, och alltså accepterat att hon attraheras av personer av samma kön, så inser hon att hon egentligen aldrig varit riktigt attraherad av killar och att hon är homosexuell. Acceptansen kommer dock enligt vår tolkning senare och Karin uttrycker det såhär: ”Jag började väl acceptera det mer och mer i och med att folk runt om kring mig, att jag märkte att de accepterade det”.

Lars – Från 15-års åldern och fram till han är 21 år har Lars sexuella kontakter med båda könen. Trots det ser Lars sig under hela denna period varken som homo- eller bisexuell utan som heterosexuell och förklarar sitt homosexuella beteende som utforskande och experimenterande. Det är först vid 21 års ålder som han kommer ut som bisexuell och kort där efter som homosexuell.

6.2.2 Utforskande och informationssökande

Linda - Detta tema aktualiseras för Linda först när det första förhållandet tog slut och det framgår inte av intervjun om Linda har haft svårigheter med att träffa andra homosexuella då.

Lena – Lena letade under många år efter information om homosexualitet och var uppmärksam när det dök upp i böcker, filmer, serier och i skolan. Efter ett avbrott i informationssökandet p.g.a. mobbningen återkommer hon till detta tema. I övre tonåren vågar hon sig till slut till en RFSL-förening, vilket kom att innebära en stor lättnad för henne. Där fick hon prata och träffa

andra med liknande problem. Genom RFSL träffade Lena andra homosexuella och hon säger att det var mycket betydelsefullt för henne.

Maria – Maria fick under sin skoltid två besök från RFSL som var betydelsefulla, då de gav information och den senare gav även identifikationsobjekt. Maria träffade på gymnasiet, av en slump, en lesbisk tjej och senare blev de även ett par, så då fick hon troligen information och inblick i gay-världen. Hon engagerar sig också i RFSL ungdom och senare i en motsvarande organisation i Paris.

Anders – Detta tema aktualiseras för Anders efter att han under en lång period funderat kring hur det skulle vara att ha sex med en kille. Han blir så nyfiken att han söker sig till ett community för HBT-personer. Detta innebär att Anders söker och troligtvis får information om homosexualitet innan han kommit ut som homosexuell för sig själv. Enligt teorin så söker personen dock information och lär känna gay-ställen först efter att ha kommit ut som homosexuell. På communityt träffar han en kille som han har sin homosexuella debut med. När förhållandet med killen upphört så uppkommer för Anders ett behov av att utvidga sin kunskap om gay-världen. Han vill träffa andra homosexuella på andra arenor än bara på Internet, som han gjort dittills. Senare träffar Anders en homosexuell kille som skulle komma att bli hans inträdesbiljett till det han kallar gay-världen och där Anders träffade många andra homosexuella. Att komma till gay-världen blir för Anders, som han beskriver det, ”*en frigörelse*”.

Emma – Emma beskriver att det var jobbigt att hon inte kände någon homosexuell och inte hade möjlighet att få en flickvän efter att ha kommit ut både inför sig själv och inför andra. ”*Det var ju inte bra eftersom jag eller i gymnasiet så vill väl alla egentligen, de vill ju träffa någon och bli ihop med någon (...) men jag hade, den möjligheten fanns inte för jag umgicks bara med folk som (är heterosexuella, vårt tillägg). Alla andra hade sina pojkvänner men jag var lite själv och då var det nog det som var jobbigt*”. Emma beskriver hur hon mådde när hon inte kände någon annan som var homosexuell: ”*Jag mådde skitdåligt (...) trodde aldrig att (...) jag skulle träffa någon*”. Emma berättar att den viktigaste händelsen för henne när det gäller sitt skapande av en homosexuell identitet är när hon träffar en väninna som också är homosexuell. ”*Detta betydde jättemycket. Då började vi umgås med folk som inte var straighta. För innan... alla visste ju att jag var gay men det var ingen som ville följa med mig om jag ville gå på Pride eller något och jag ville inte gå ensam*”. Detta verkar även ha lett till att Emma fått tillgång till gay-världen.

Mikael – Mikael söker sig troligen till gay-världen efter att ha kommit ut både för sig själv och för andra. Efter högstadiet var han tvungen att skaffa nya vänner. Att etablera

homosexuella vänskapskontakter har troligen varit av betydelse för Mikael. Han uttrycker t.ex. att hans medlemskap i RFSL har varit betydelsefullt då det gjort så att han har växt som person, hans sociala nätverk har blivit större, han har lärt sig mycket om sin läggning.

Karin – Karin följer teorins fasindelning då hon först kommer ut för sig själv och sedan, parallellt med att hon kommer ut för andra, söker sig till gay-världen. Hon söker sig till ett community för homo- och bisexuella, där hon etablerar homosexuella vänskapsrelationer. Tidigare hade hon känt sig ensam, men då insåg hon att hon inte var det utan att det fanns fler homosexuella. Där träffade hon även sin första flickvän.

6.2.3 De första homosexuella kontakterna

Anders – Det framgår att killen som Anders debuterade homosexuellt med fick en betydelsefull roll för Anders och denna kontakt har enligt teorin haft en gynnsam effekt när det gäller hur Anders process framskridit. ”*Han och jag, vi pratade mycket efter det (...) Han hjälpte mig väldigt mycket med att komma underfund med vem jag var (...) När jag (...) till slut då hade haft sex med den här killen så ställdes allting på kant (...) för då förlorade jag lite den uppfattningen jag hade om mig själv. Så han hjälpte ju mig väldigt mycket där*”.

Mikael - Mikaelns första homosexuella kontakt har haft stor betydelse för att han överhuvudtaget fortsatte med sin homosexuella utvecklingsprocess. Mikael säger att det som fick honom att fundera på om han var homosexuell var att han debuterade sexuellt med en kille. Han säger att han inte hade börjat tänka i de banorna om han inte hade debuterat sexuellt med en kille och i och med att det upprepades blev det mer uppenbart för honom att han inte var heterosexuell.

Lars – Lars debuterade sexuellt med en kille. Men Lars debut ledde till att han förnekade sin homosexualitet p.g.a. den negativa reaktion han fick från killen han varit tillsammans med. Detta möte hade enligt teorin och Lars egen utsaga en fördröjande effekt på Lars process. ”*Han klarade inte av det, och ringde och berättade för mig att vi ska inte göra det fler gånger för att han mådde dåligt av det (...) Det skapade hos mig, någonting så här om att oj det vi har gjort är fullt och äckligt och fel, vilket gjorde nog att jag, alltså stärkte min förnekelse (...) Jag tror nog att hade inte han gjort det eller om vi hade fortsatt eller om det hade hänt fler gånger eller så, så tror jag nog att jag hade kunnat komma ut tidigare. Så jag tror nog, det var nog en stor del till att jag fortsatte att förneka det för mig själv*”.

6.3 Fas 3

6.3.1 Ökad medvetenhet och ansvarstagande

Sara – Sara umgås inte längre med de gamla vänner som har negativa uppfattningar om homosexuella och hon har skaffat sig nya vänner som accepterar henne som hon är och därmed har hon tagit ett sådant aktivt och medvetet ansvar som fas 3 förutsätter.

Maria – Efter en tid så kände Maria att hon måste bryta upp från förhållandet med pojkvännen och gör det. Då var hon också kär i väninnan och blev senare tillsammans med henne. Allt detta krävde ett aktivt och medvetet agerande från Marias sida.

Anders - Under intervjun beskriver Anders att han, efter att han brutit kontakten med hans första ”pojkvän”, tappade bort sig. ”Så jag liksom tappade bort mig lite kände att det inte fanns någon att prata med men sedan när jag började i 2:an (...) på gymnasiet så **kom** jag i kontakt med en kille som (...) är homosexuell och han och jag blev mycket, mycket goda vänner med en gång. Det var han som drog ut mig första gången i så att säga gay-världen. Det var han som presenterade mig för gay-ställen” (vår markering). Vi tolkar detta som att han inte var redo att aktivt och på egen hand söka homosexuella kontakter trots att han troligen önskade sådana, då det verkar som att han kommer i kontakt med den nya killen av en slump och inte som en följd av eget aktivt handlande.

Emma – När Emma är 20 år söker hon sig aktivt till Pridefestivalen och tar ett arbete där för att träffa andra homosexuella. ”Jag bestämde mig för att jag skulle... jag började jobba på Pridefestivalen mest bara för att träffa folk som också var det (homosexuell, vårt tillägg)”.

Mikael – Mikael söker enligt vår tolkning medvetet och aktivt homosexuella att etablera vänskapsrelationer med, då han under gymnasietiden blir medlem i RFSL och går med i olika communityn.

Karin - När Karin kommit ut beslutar hon sig för att söka sig till ett community och aktivt börja etablera homosexuella vänskapskontakter. Hon träffar sin första flickvän där och ser till så att hon kan åka iväg för att träffa flickvännen.

6.3.2 Dubbelliv

Linda – Linda levde ett dubbelliv från det att hon träffade flickvännen till dess hennes mamma upptäcker hennes homosexualitet, när Linda är 23 år. Hon dolde under hela denna tid för sin familj att hon var homosexuell. Linda upplevde inte det som påfrestande att leva ett dubbelliv, kanske p.g.a. att hon inte upplevde att det fanns några alternativ. Hon upplevde det som problematiskt att berätta för sin mamma och mormor, då de var katoliker. Hon kanske också var rädd för pappans och mammans reaktioner, då de båda var homofober. Detta kan ses i ljustet av nästföljande tema, där det hävdas att föräldrarnas reaktioner är de mest betydelsefulla.

Sara – Sara dolde sin homosexualitet och sitt förhållande för sin familj och ville inte att de skulle veta då de hade en negativ uppfattning om homosexuella och de hade gjort starkt negativa uttalanden om homosexuella. Det framgår inte av intervjun när förhållandet inleddes, kanske dolde hon det även för sina vänner. Även några av vännerna hade en negativ inställning till homosexualitet.

Anders – Anders levde ett dubbelliv under en lång period. Han berättar: *”Det var en lång period då som varade i något år eller något i den stilen, från det att jag var 16 och då började träffa killar och så, då jag liksom kände att jag kunde inte titta på mina föräldrar för de kanske skulle lista ut det. Då var jag väldigt instängd, alltså jag stängde in mig på mitt rum och så och kom inte ut. Inte för att jag absolut inte ville prata med dem utan mer av rädsla för att de skulle komma på någonting”*.

Emma – Emma har levt ett dubbelliv under ett antal år eftersom hon kom ut som homosexuell för sina vänner vid 17-18 års ålder men inte kom ut för sin familj förrän några år senare, då hon trodde de skulle reagera negativt.

Mikael – Mikael levde ett dubbelliv från 14-års åldern till 16-års åldern. Under denna period hade han kommit ut i skolan men han hade inte kommit ut för sin familj. I början på sin gymnasietid levde Mikael återigen i ett dubbelliv, då han hade berättat för sin familj men han dolde det för flertalet av sina vänner i skolan kom endast ut för vissa. *”Jag berättade för mina bästa kompisar (...) men sedan så fick jag spela en helt annan människa fortfarande, för att inte andra folk skulle ha reda på det”*.

Karin – Karin levde ett dubbelliv under perioden från det att hon hade kommit ut för sina vänner och träffat sin första flickvän på communityt fram tills hon tvingas komma ut för sin mamma.

6.4 Fas 4

6.4.1 Att berätta för närstående

För att upplägget skulle bli tydligare har vi valt att ta upp alla komma ut berättelser för andra under detta tema, även om det kan komma tidigare i processen.

Sara – Vi tolkar det som att Sara egentligen inte var redo att komma ut när hon gjorde det då det inte var hon själv som berättade. Då flera av Saras vänner och hennes familj var homofoba och reaktionerna när de fick veta inte verkar ha varit så positiva gör vi utifrån teorin tolkningen att Saras process drabbades negativt av detta. Då Sara räknar sina vänner som de som står henne närmast var deras reaktioner viktigast för henne och de flesta av hennes vänner verkar ha tagit det bra. Idag omger hon sig med stöttande vänner. Relationerna inom

familjen har inte förändrats och Sara har fortfarande inte någon nära relation till dem, men det har hon aldrig haft så det menar hon inte har varit så viktigt för henne.

Lena – Lenas vänner accepterade hennes läggning helhjärtat, vilket har betytt otroligt mycket för Lena då de är som en andra familj för henne: *”Så de har ju betytt oerhört mycket för mig. Deras förtjänst att jag är ute egentligen och tagit ett så stort steg ut i föreningen (RFSL, vårt tillägg) och sådär”*.

Maria – Maria upplevde att det var mycket viktigt att berätta för sin familj och sina vänner om sin läggning, hon beskriver det som att frågan inte var om utan när. Först berättade Maria för sin bästa väninna, som tog nyheten väldigt bra. Deras relation stärktes genom detta och de kom närmare varandra. Maria kände kanske att väninnan var den som stod henne närmast just då och valde därför att berätta för henne först. Maria kände väldigt mycket nervositet inför resten av vännerna och föräldrarna, men hon fick sedan väldigt bra reaktioner från dem också. Eftersom Maria hade en nära kontakt med sina föräldrar så tolkar vi det som att deras positiva reaktion troligen var mycket betydelsefull för Maria. En negativ reaktion hade troligen hämmat hennes identitetsutveckling, i alla fall tillfälligt.

Anders – Anders berättade först för sin storasyster och senare för hans två bästa vänner. De reagerade alla på ett positivt sätt, vilket man utifrån teorin tolkar som mycket betydelsefullt för Anders, då dessa personer står honom nära. Det dröjde ca ett år innan Anders berättade för föräldrarna, då han upplevde det som svårast. Man kan göra tolkningen att Anders upplever att det är svårast att berätta för dem då deras reaktion är mycket viktig för honom. Hans mamma tog beskedet ganska bra, men hon blev ledsen för Anders skull och hans pappa blev lite chockad av nyheten. Anders föräldrar stöttar honom helhjärtat idag, vilket är väldigt skönt för Anders då han under lång tid levde ett dubbelliv p.g.a. rädslan att föräldrarna skulle reagera negativt. De har fått en öppnare relation och de pratar mer. Anders säger själv att de positiva reaktionerna och allt stöd han har fått har varit mycket betydelsefullt för hans process, då han kanske hade dragit sig för att berätta för andra om reaktionerna varit negativa och han menar att han hade mått dåligt av att fortsätta dölja det.

Emma – Emma berättade först för en väninna, som reagerade positivt. Sedan berättade hon för resten av hennes vänner och alla reagerade positivt. Detta hade troligen en positiv effekt på Emmas identitetsutveckling, då det enligt teorin är mycket viktigt hur närstående reagerar. Emma berättar för föräldrarna först efter hon fyllt 20 år: *”Jag trodde att om jag sa det till mina föräldrar så skulle de hata mig. Det gav sig med tiden”*. Då föräldrarnas reaktion, enligt teorin, är av mycket stor vikt för Emma kan man göra tolkningen att det var anledningen till

att hon inte vågade berätta för föräldrarna förrän efter några år efter att ha kommit ut för sig själv.

Mikael – Första gången Mikael kom ut var för en vän när han var 14 år. Mikael upptäcker sedan att hela skolan vet och han blir mobbad och trakasserad för sin homosexualitet till dess han slutar högstadiet. Alla Mikael's vänner tog avstånd från honom i och med att det kom ut. Denna kraftigt negativa reaktion från Mikael's alla vänner kan sägas ha haft en hämmande effekt på hans process. I början av gymnasiet så berättar Mikael att han är homosexuell för sina nya vänner och de tog det bra, men han fortsatte att dölja det för resten av skolan. Vid samma tid får hans mamma veta om Mikael's läggning, då han blir sedd på stan med sin dåvarande pojkvän av släktingar. Mamman hade svårigheter att hantera att Mikael var homosexuell, men accepterar det nu och har gett och ger honom mycket stöd. Mikael har nu en mer öppen relation till sin mamma. Mikael's syster har accepterat hans läggning och de har en mycket bra relation. Vi tolkar det som att det har varit av stor betydelse att Mikael's familj har accepterat hans homosexualitet, speciellt hans mamma då hon enligt teorin är viktigast i detta avseende.

Karin – Karin var rädd för hur hennes vänner och föräldrar skulle reagera, även om hon logiskt sett inte trodde att någon skulle reagera negativt. Hon berättar först för sina vänner och känner sig sedan tvungen att berätta för sin mamma och vill att hon ska berätta för hennes pappa, vilket ger intrycket att hon är mest rädd för deras reaktion. Utifrån teorin kan man göra tolkningen att hon är mest rädd för föräldrarnas reaktion, då den är mest betydelsefull för henne. Utifrån teorin gör vi tolkningen att Karins process drabbades negativt av mammans negativa reaktion, medan pappans mer positiva reaktion gynnade hennes process framskridande.

6.4.2 Skillnad mellan stad och landsbygd?

Teorin beskriver en önskan om att flytta, gärna till en större stad. Detta har ingen av våra intervjupersoner talat om, men de gav uttryck för tankar om och erfarenheter av skillnader mellan stad och landsbygd, som vi har velat lyfta fram här.

Linda – Vi tolkar det Linda säger som att hon menar att det på en liten ort blir ryktesspridning och att detta, kombinerat med nynazismen på orten, fick följden att hon inte vågade berätta för någon. Därmed kan man tänka sig att det att hon vuxit upp på en liten ort, under dessa omständigheter, har påverkat hennes process negativt.

Sara – Vi tolkar det Sara berättar som att hon menar att det på mindre orter är en mer intolerant attityd till homosexualitet. Detta skulle i så fall kunna tänkas haft ett negativt inflytande på Saras process, då hon växte upp på en liten ort.

Maria – Maria säger att hon upplevde sin uppväxtort på landet som fördomsfull. Den fördomsfulla attityden på hennes uppväxtort kan ha gett upphov till den intoleranta jargongen på högstadiet, vilket gjorde att Maria inte kunde ta till sig sin homosexualitet då. När hon sedan flyttade till en större stad för att gå i gymnasiet så började hon fundera över homosexualitet igen och detta hade kanske att göra med att det var en öppnare attityd i staden. Hon säger själv att det i staden *”inte var det här lantliga”*, vilket vi tolkar som att hon menar att det var en öppnare attityd i staden.

Mikael – Mikael berättar att han bor i en liten by och beskriver hur negativt det har varit för honom som homosexuell att växa upp och bo där. Han säger att han exempelvis ofta blir kallad böggjäväl av personer där. *”När jag är i X-stad (som är en storstad, vårt tillägg) så lever jag helt, som en helt annan människa när jag är där uppe än vad jag gör här nere. Där uppe kan jag leva ut som en helt annan människa (...) jag kan inte göra (...) vissa saker här nere för att här vet folk vem man är. Både i straight-kretsarna och i gay-kretsarna, alla vet vem man är på ett ungefär. Särskilt om man bor i en liten by också. Ett rykte sprider sig på fem sekunder bara. Det gör det inte i en storstad (...) Jag tror att det är värre i en (...) liten by (...) att bo där jämfört med att bo i en stad, en större stad och leva som homosexuell, för där kanske man får kontakt med fler folk (...) Där finns flera än en själv”*.

6.4.3 Integration

Sara – Sara döljer numera inte sin homosexualitet för någon och visar i alla sammanhang sin läggning öppet, såsom det beskrivs i teorin ovan. Däremot så känner hon sig fortfarande inte helt bekväm med sin homosexualitet och tycker ibland att det är jobbigt. Vi tänker att man kan tolka det på två sätt, antingen att Sara fortfarande arbetar på att känna sig mer trygg i sin homosexuella identitet eller att hon, eftersom hennes omgivning varit negativ till hennes homosexualitet, inte har kunnat bli helt tillfreds med sig själv.

Maria – Vid 20-års ålder var Maria säker i sin sexuella identitet, hon hade slutat att ifrågasätta sin läggning och tänkte att *”nu får det vara så”*. Identitetsmässigt har det inte ändrats så mycket sedan dess, menar Maria, hon har bara blivit mer säker och trygg i sin homosexualitet. Maria levde då helt öppet och dolde inte sin läggning för någon och därmed var det att berätta för andra ingen stor sak, utan hon sade det helt avslappnat om det kommer på tal. I och med

att Marias beskrivning av sig själv vid 20 års ålder stämmer mycket väl med teorin bedömer vi att hon hade nått detta stadium i sin identitetsutveckling då.

Anders – Anders kan enligt teorin bedömas ha kommit hit i sin process, då han känner sig färdig och inte döljer sin läggning för någon. Det är inte någon stor sak att avslöja längre, utan Anders berättar det om det kommer upp. Sedan något år tillbaka tvivlar han inte på sin läggning längre: ”*sedan dess så har det aldrig varit några problem för mig själv med vem jag är. Det vet jag liksom nu*”.

Mikael – Mikael kan utifrån teorin bedömas ha kommit till detta tema då han säger: ”*jag kommit så långt så att jag lever öppet med det. Och inte bryr mig om vad folk tycker och tänker om mig*”. Men han kan fortfarande må dåligt ibland då han ofta får höra elaka kommentarer: ”*Jag menar får man höra för mycket så tar det ju på psyket. Det gör det ju. Även om man försöker stänga det ute. Men det går inte att göra det för alltid*”. Vi tänker att man kan tolka det på två sätt, antingen att Mikael fortfarande arbetar på att känna sig mer trygg i sin homosexuella identitet eller att han, eftersom han får utstå så mycket trakasserier, helt enkelt inte kan stänga det ute. I vilket fall som helst bedömer vi, utifrån teorin, att Mikael befinner sig i slutet av fas 4.

7. Slutdiskussion

Den första delen i detta kapitel utgörs av en redovisning av svaren på våra frågeställningar. Därefter följer några tankar och reflektioner vi har haft under arbetets gång.

7.1 Svar på frågeställningarna

1. Hur beskriver personerna förloppet när det gäller att komma ut för sig själv och hur upplevde dem det? En gemensam nämnare för alla i vår undersökning är att de inleder processen med att känna sig annorlunda, uppleva förvirring eller rädsla. I vår undersökning har rädslan yttrat sig som försök att tränga bort homosexuella känslor och tankar, försök att se sig som hetero- eller bisexuell, nedvärderande syn på andra homosexuella och depressiva tendenser. Några berättar om hur samhällets heteronormativitet har påverkat dem negativt, exempelvis genom heteronormativa skolböcker eller intolerant jargong. En annan effekt av heteronormativiteten är att den orsakar en brist på identifikationsobjekt. Vi tolkar våra resultat som att alla våra intervjupersoner har upplevt en saknad efter identifikationsobjekt, vilket exempelvis har lett till förvirring och ensamhetskänslor. Fas 2 inleds med att personerna

upplever en gryende acceptans av sin läggning och därmed kan man säga att personen kommit ut för sig själv.

2. *Hur beskriver personerna förloppet när det gäller att komma ut för andra och hur upplevde dem det?* I våra resultat, liksom i teorin, framkommer att det är betydelsefullt att ha någon att tala med när man har funderingar kring sin läggning, i synnerhet andra homosexuella. Nu följer en period av utforskande och informationssökande om homosexualitet. I vårt material har detta yttrat sig genom bl.a. att några individer har sökt sig till Internetsidor och andra mötesplatser för HBT-personer. När det gäller slutet av fas 2 är det endast tre av våra intervjupersoner som har talat om sina första homosexuella kontakter såsom det beskrivs i teorin och dessa var alla män. För dessa män har, precis som det beskrivs i teorin, den första homosexuella kontakten varit av stor betydelse. Fas 3 börjar då individen tar initiativ och ansvar för att tillfredsställa sina behov. Bland våra intervjupersoner har detta visat sig t.ex. genom att man är mer selektiv när det gäller vilka man umgås med. Flertalet av våra intervjupersoner beskriver ett dubbelliv såsom det beskrivs i fas 3. I vår studie har dubbellivet bestått i att intervjupersonerna kommit ut för nära vänner eller sexpartners och fortsatt dölja för sina föräldrar. Orsaken till detta är enligt vår tolkning att man känt rädsla inför föräldrarnas reaktioner, då dessa är så betydelsefulla. Sista fasen inleds med att individen kommer ut för närstående. I vår studie har det oftast handlat om att intervjupersonerna kommer ut för föräldrar, syskon och, om det inte skett tidigare, även för vänner. Ett par har senare även kommit ut i skolan och för släktingar. Föräldrarnas första reaktioner har oftast varit ljumna med inslag av chock och ledsamhet, vilket efter en tid i de allra flesta fall övergått i acceptans. Syskon och vänner har i nästan alla fall reagerat positivt. Alla intervjupersoner upplevde en lättnad när familj och vänner fått veta och positiva reaktioner har varit mycket betydelsefulla för dem. Flertalet personer i studien har gjort obehagliga erfarenheter p.g.a. heteronormativiteten i samhället när de visat sin läggning öppet, allt ifrån negativa kommentarer från främlingar på stan till flerårig mobbning.

Vi har fått några utsagor som handlar om skillnader i hur det är att leva som öppet homosexuell på landsbygden jämfört med hur det är i städer. Bland annat en person som beskriver hur han blir trakasserad i sin lilla hemort i kontrast till att han upplever frihet i en storstad. Utifrån teorin bedömer vi att fyra personer i vår undersökning kommit till sista stadiet i fas 4 då de beskriver att de är tillfreds med sin läggning och lever i princip helt öppet som homosexuell.

7.2. Reflektioner

Vi har under arbetets gång funderat kring de vedertagna begrepp som finns på detta område, såsom heterosexuell och homosexuell. Vi hoppas att vårt användande av dessa och andra liknande begrepp inte upplevs som heteronormativt och diskriminerande, då detta självklart inte har varit vår avsikt. Vår tanke med studien är istället att den ska ses i det historiska, sociala och kulturella sammanhang där den befinner sig. Ur det perspektivet är detta en studie av nio intervjupersoner, som valt att inordna sig under beteckningen homosexuell, och deras upplevelse av deras utveckling av en homosexuell identitet, som vi sedan analyserat med hjälp av teorin om komma-ut-processen (som självklart också är en konstruktion). Vår förhoppning är att denna studie ska vara belysande och användbar i vårt kulturella sammanhang idag.

Som framgått av ovanstående stycke har den här intervjustudien väckt mycket tankar hos oss och vi har förändrat många saker i vårt sätt att tänka kring sexualitet. Det har blivit uppenbart för oss att begreppen homosexuell och heterosexuell egentligen inte säger särskilt mycket om människan bakom, utan de är samhällseliga konstruktioner. Även om vi successivt har förändrat våra tankar kring detta under arbetets gång så har vi inte sett något alternativ till att använda denna uppdelning, då det är den vedertagna i det svenska samhället idag och vår frågeställning förutsätter dessa konstruktioner. Intervjuerna blev för oss vårt första möte med någon som vi visste var homosexuell och vi fick ta del av mycket personliga berättelser och en del svåra upplevelser. Detta har gett oss en mycket större förståelse för homosexuellas situation, ny kunskap och vi har utvecklat en djup empati för dem.

Från början hade vi ett mycket bredare syfte, då vi ville få en helhetsbild av situationen för homosexuella ungdomar. Tanken var då att denna uppsats även skulle omfatta t.ex. intervjupersonernas erfarenheter av diskriminering och att vi skulle se materialet ur olika aspekter som kön och religion. Tyvärr fanns det inte utrymme för allt detta intressanta och vi kan bara rekommendera läsaren att utforska ämnesområdet vidare.

När vi bestämde oss för att vi skulle skriva om unga homosexuellas identitetsutveckling var vi först osäkra på om vi skulle kunna motivera kopplingen till socialt arbete tillräckligt. Denna föreställning, vilken vi tror är vanlig bland studenter och yrkesarbetande inom socialt arbete, kom snart på skam. Det visade sig att homosexuella fortfarande är en mycket utsatt grupp i samhället och kanske är homosexuella barn och unga ännu mer utsatta, då vi upplever att de är än mer osynliga än de vuxna. Det finns mycket forskning kring homosexualitet och homosexuella, men just när det gäller barn och ungdomar med denna läggning så är ämnet till stor del vara utforskat. Vidare är kunskapen i många fall bristfällig bland socionomer (www.socialstyrelsen.se, Knutagård & Nidsjö 2004).

8. Källförteckning

8.1 Litteratur

Bohman, Lars. (1995). *Man och man emellan*. Stockholm: Natur och kultur.

Daniel, Brigid & Wassell, Sally & Gilligan, Robbie (1999). *Child Development for Child Care and Protection Workers*. London: Jessica Kingsley.

Erling, Ann & Hwang, Philip (red.) (2001). *Ungdomspsykologi. Utveckling och livsvillkor*. Stockholm: Natur & Kultur.

Eysenck, Michael (red.) (2000) *Psykologi. Ett integrerat perspektiv* . Lund: Studentlitteratur.

Halvorsen, Knut (1992) *Samhällsvetenskaplig metod*. Lund: Studentlitteratur.

Hanner, Hans (2002). *Psykisk hälsa och ohälsa hos ungdomar 16-24 år som attraheras av personer av sitt eget kön. En enkätundersökning*. Stockholms universitet: Psykologiska Institutionen.

Holme, Idar Magne & Solvang, Bernt Krohn (1997) *Forskningsmetodik. Om kvalitativa och kvantitativa metoder*. Lund: Studentlitteratur.

Knutagård, Hans & Nidsjö, Elisabet (2004) *Hedersrelaterat våld mot ungdomar på grund av sexuell läggning*. Länsstyrelsen i Skåne län, rapport 2004:24.

Koch, Ida (1992). *När ungarna blir unga*. Stockholm: Rabén & Sjögren Bokförlag.

Kvale, Steinar (1997) *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Lund: Studentlitteratur.

Månsson Sven-Axel & Hilde Mats (1990) *Mellan hopp och förtvivlan - en studie om hiv och homosexualitet*. Studentlitteratur, Lund.

Nilsson Schönesson Lena & Brattberg Axel (1987). Homosexuell preferens och "coming-out"-processen. *Socialmedicinsk tidskrift*, nr 7-8, s 308-313.

Repstad, Pål (1999) *Närhet och distans. Kvalitativa metoder i samhällsvetenskap*. Lund: Studentlitteratur.

Silverman, David (2001) *Interpreting qualitative data. Methods for analysing talk, text and interaction*. London: Sage publications.

Stier, Jonas (2003). *Identitet. Människans gåtfulla porträtt*. Lund: Studentlitteratur.

8.2 Hemsidor på Internet

Nationalencyklopediens hemsida (besökt: 2007-01-10 samt 2007-02-19) <http://www.ne.se>

8.3 Rapporter på Internet

HomO (2005) ”*Alla är lika för mig!*” *En kartläggning av hur socionomutbildningar tar upp sexuell läggning*. Ombudsmannen mot diskriminering på grund av sexuell läggning.
http://www.homo.se/upload/homo/pdf_homo/Socionomkartlkomplett.pdf

HomO (2003) ”*Tystnadens tyranni – om heterosexualliteten som norm och homofobi i skolan*”. Ombudsmannen mot diskriminering på grund av sexuell läggning.
(http://www.homo.se/upload/homo/pdf_homo/tystnadens_tyranni.pdf).

Knutagård, Hans (2003) ”... *det var bara en bögdjäväl - På väg mot en strategi att förebygga och motverka homofientligt våld*”. RFSL Rådgivningen Skåne Rapportserie 2003:1
http://app.rfsl.se/apa/19/public_files/Bara_en_bog.pdf

Socialstyrelsen (2004) ” *Sexuell läggning och bemötande i socialtjänsten*”
<http://www.sos.se/fulltext/131/2004-131-23/2004-131-23.pdf>

9. Bilagor

9.1 Introduktionsbrev

Hej!

Vi är två studenter som läser socionomutbildningen i Lund och vi ska nu skriva en c-uppsats i ämnet socialt arbete.Handledare för vår uppsats är Lupita Svensson, fil.dr i socialt arbete.

Vi vill skriva om hur unga vuxnas ser på sina upplevelser och erfarenheter av att växa upp som homosexuell. Hur beskriver de utvecklingen av sin sexuella identitet och vad de har tänkt och känt kring den? Hur har omgivningens syn och eventuella reaktioner har påverkat dem? Materialet till uppsatsen har vi tänkt samla in genom att intervjua unga homosexuella om de upplevelser och erfarenheter som de har haft fram till dess de fyllde 20 år.

Vill du delta? Vi vill att du är mellan 18 och 30 år. Vi har tystnadsplikt och allt material som vi får in kommer att hanteras med försiktighet så att ingen obehörig kan komma åt det. Naturligtvis kommer alla intervjuer att avidentifieras, så att din anonymitet garanteras. Då vi helst ska ha utfört intervjuerna innan vecka 49 hoppas vi att du hör av dig så fort du har möjlighet.

Vi vill helst spela in intervjun med dig på kassetband, för att vi inte ska riskera att missa information. Vi är dock beredda att göra undantag från detta, om du absolut inte vill att vi spelar in intervjun.

Kontakta oss gärna om du har synpunkter eller om det är något du undrar över! Du kan även kontakta vår handledare Lupita Svensson på mail: xxx eller på telnr: xxx.

Vi hoppas höra av dig!
Malin Nilsson & Zeina Ramadan

Du kan nå oss genom att maila till: xxx eller xxx eller ringa Zeina på telnr: xxx eller Malin på telnr: xxx.

9.2 Intervjuguide

Ålder?

Kön?

Ursprungsland? (eget eller föräldrars)

Religion?

Processen/utvecklingen av en homosexuell identitet

- Hur vill du beskriva utvecklingen av din sexuella identitet? (T.ex. ser du det som en utveckling, medfött, annat?)
- Ungefär när var det som du första gången tänkte eller kände något som du kopplar ihop med din sexuella identitet?

- Vill du berätta om den upplevelsen/minnet?
- Berätta om alla viktiga händelser och hållpunkter som du tänker har med utvecklingen av din homosexualitet att göra, i ordningsföljd. Har du haft vissa känslor eller upplevelser som du kopplar till din homosexualitet?
- Var befann du dig ungefär i utvecklingen av din homosexualitet när du var 20 år?

Familj, vänner, släkt

- Har du berättat för din familj/vänner/släkt?
- Hur kommer det sig att du berättade/inte berättade för din familj/vänner/släkt?
- Tror du att någon i din familj/av dina vänner/släkt kände det på sig att du var homosexuell?
- Vilken syn/attityd hade din familj/vänner/släkt till homosexualitet (innan de kände till din läggning/om du inte berättat)?
- Hur reagerade de på din berättelse? Vad hände sedan? Hur utvecklade det sig? Hur påverkade det er relation? Hur påverkade det din situation (socialt nätverk)?
- Hur såg/ser de på din homosexualitet när du var 20/idag?

Dagis/fritids/grundskola/gymnasium/högskola/arbetsplats

- Upplevde du dig diskriminerad/dåligt behandlad/annorlunda behandlad av någon skolpersonal, andra barn/ungdomar eller arbetskamrater på grund av din homosexualitet (kännedom/aning)? Hur påverkade det din situation?

Sammanfattande av socialt nätverk

- Hur upplevde du ditt sociala nätverk under din barndom/uppväxt? Kände du att du hade ett gott stöd eller att du var ensam (före/efter eventuell berättelse)? Hur påverkade det din livssituation?

Samhälle

- Hur upplevde du att gemene man såg på homosexualitet/homosexuella? Påverkade det din situation? Hur?
- Någon annan individ/grupp/sammanslutning som, på grund av att du var homosexuell, påverkade din situation positivt eller negativt? Har du t.ex. upplevt dig diskriminerad på grund av din läggning av någon annan individ/grupp?

Barn/ungas situation idag

- Har du någon kunskap om hur situationen är för unga homosexuella idag? Tror du att många barn/unga idag har en liknande livssituation som du hade under din uppväxt?

PERSPEKTIV

Kön

- Tror du att omgivningen behandlade dig annorlunda/såg på dig på ett visst sätt på grund av att du var flicka/pojke och homosexuell? Hur tänker du att detta påverkade dina livsvillkor under barndomen?

Etnicitet/kultur/religion

- Tror du att ditt/dina föräldrars kultur/religion/etnicitet påverkade dig/din livssituation på något speciellt sätt, just för att du var homosexuell? (t.ex. komma ut, självkänsla)

Finns det något som du vill tillägga? Något du tycker vi missat att fråga om?

9.3 Intervjuteaman

Alla frågor nedan handlar om din livssituation som homosexuell under din uppväxt fram till dess du fyllde 20 år (eller fram till idag om du är under 20 år).

- Utvecklingen av en homosexuell identitet – hur det har sett ut för dig
- Din familj, vänner, släkt – vad de har tyckt/gjort om de vet, deras syn homosexualitet och hur detta påverkat din livssituation
- Dagis/fritids/grundskola/gymnasium/högskola/arbetsplats – bemötandet från andra elever/skolpersonal eller arbetskamrater
- Samhälle – andra individer/grupper/institutioner som påverkat din situation positivt eller negativt
- Barn/ungas situation idag

PERSPEKTIV – hur tror du att dessa variabler påverkat din situation

- Kön
- Etnicitet/kultur/religion